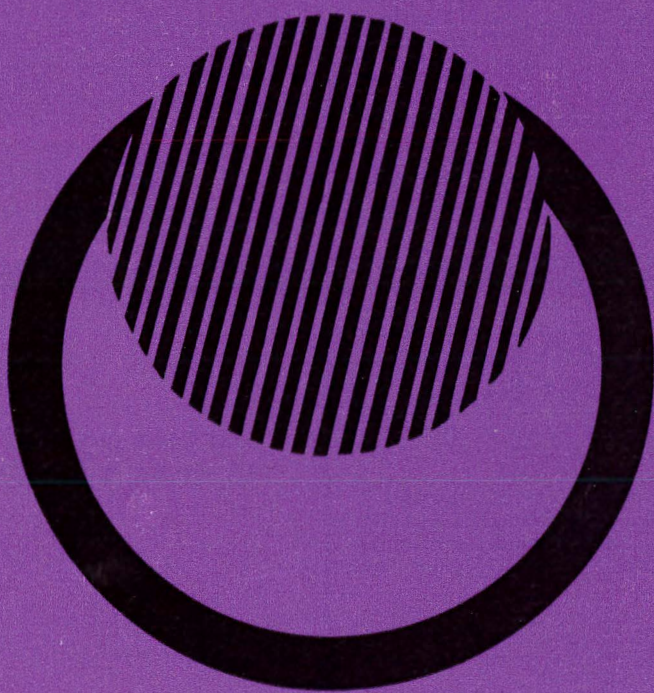

Katsaus

KULTTUURIKESKUS
KRIITTINEN KORKEAKOULU

2.1979

ANTTI-VEIKKO PERHEENTUPA: KANSAKUNTA TARVITSEE HISTORIANSA ● LASSI KILPI:
VEROTUS JA KANSALAISMORAALI ● RAIMO RUOTTU: YDINVOIMA JA POLITIIKKA ITÄ-
VALLASSA ● REIJO WILENIUS: SUOMEN KOULUTUSPOLITIIKAN SUUNNASTA ● LAURI
RAUHALA: ERILAISISTA KÄSITESISTEEMEISTÄ IHMISEN KOKONAISUUDEN TUTKIMUKSES-
SA ● MARKKU GRAAE: SISÄINEN VAPAAUS ● ARVO AALTO: HISTORIAALLINEN KOMPRO-
MISSI SUOMALAISENA MAHDOLLISUUTENA ● MATTI TAPANINEN: TUOTANTOVALINEIDEN
RAHOITUKSESTA

Katsaus

7. (19.) vuosikerta.
Kuusi numeroa vuodessa.

Julkaisija

Kulttuurikeskus Kriittisen
Korkeakoulun kannatusyhdistys ry.

Toimisto

Väinämöisenkatu 25 A 11, 00100 Helsinki 10
ma—pe klo 9—13. P. 448 514

Toimittajat

Antti-Veikko Perheentupa, päätoimittaja
Osma Jokinen, toimitussihteeri, puh. 90-713 212,
Hakaniemenkatu 3 A 32, 00530 Helsinki 53.

Toimitusneuvosto

Kriittisen Korkeakoulun johtokunta: Reijo Wile-
nius (pj.), Aulis Aarnio, Inkeri Airola, Oiva Keto-
nen, Seppo Matinvesi, Antti-Veikko Perheentupa,
Ville Repo, Kalevi Suomela ja Antti Tuuri.

Tilaukset vuodelle 1979

maksamalla 40 mk/vuosikerta ps-tilille 715 56-0

Irtotilaukset

47,50 mk: Suomalainen Kirjakauppa, Porthanian
paperikauppa, Kasvisravintola ja Suomen Luonnon-
suojelun Tuki Helsingissä.

*Osoitteenmuutokset ja jälkitilaukset toimiston
osoitteella*

KULTTUURIKESKUS KRIITTINEN KORKEAKOULU

Osoite: Väinämöisenkatu 25 A 11 00100 HELSINKI 10
Puhelin: 448 514 (ma—pe klo 9—13)

Perustettu 1968. Tarjoaa virikkeitä, yhteyksiä ja
tietoa kaikille, jotka ovat kiinnostuneita aikamme
ongelmista sekä itsensä ja yhteisönsä kehittämisestä.
Kokeilee ja toteuttaa vapaan ja avoimen kor-
keakoulun ideaa.

Toimintamuodot

- avoimet yleisötilaisuudet
- inhimillisen kasvun seminaari
- erityiskurssit ja kutsuseminaarit
- työryhmät ja projektit
- julkaisutoiminta.

Sihteerit

Martti Tuomola (opinto- ja tutkimussihteeri), puh.
90-408 560

Merja-Riitta Ekhoim (koulutussihteeri, virkava-
paa), puh. 90-6922 302

Ulla Ruottinen (toimistosihteeri), puh. 90-448 514

Kulttuurikeskus Kriittisen Korkeakoulun kannatus-
yhdistys ry:n jäseneksi voi liittyä maksamalla jäsen-
maksun 15 mk/vuosi (tai ainaisjäsenmaksun 200
mk) ps-tilille 1683 71-4.

2•79 sisältö

- 3 ANTTI-VEIKKO PERHEENTUPA
Kansakunta tarvitsee historiansa
- 4 LASSI KILPI
Verotus ja kansalaismoraali
- 8 RAIMO RUOTTU
Ydinvoima ja politiikka Itävallassa
- 12 REIJO WILENIUS
Suomen koulutuspolitiikan suunnasta
- 13 LAURI RAUHALA
Erilaisista käsitesysteemeistä
ihmisen kokonaisuuden tutkimuksessa
- 19 MARKKU GRAAE
Sisäinen vapaus
- 23 ARVO AALTO
Historiallinen kompromissi
suomalaisena mahdollisuutena
- 30 Keskustelua
MATTI TAPANINEN
Tuotantovälineiden rahoituksesta

TILAA KATSAUS!

40 mk/vuosikerta ps-tilille 715 56-0

ISSN 0022-9458

Forssan Kirjapaino Oy · Forssa 1979

KANSAKUNTA TARVITSEE HISTORIANSA

Suomen valtiollinen historia liittyy keskeisesti vain harvoin rakennuksiin. Eräs tärkeimmistä on Säätytalo, jonka tuleva käyttö on tällä hetkellä ajankohtainen asia. Säätytalon arvo vaatii, että ratkaisua edeltää laajempi kuin vain suppeissa komiteoissa käyty keskustelu.

Keskustelun lähökohdaksi ei riitä käytännöllinen kysymys siitä, mitä toimintaa keksittäisiin puolikäyttöisille valtion omistamille tiloille. Tavoitteena täytyy olla näiden tilojen luonteen ymmärtäminen, sen kysymyksen ratkaiseminen, miten nykyhetkessä elämistä voidaan syventää näiden historiallisesti arvokaiden tilojen puitteissa. Säätytaloon voi osaltaan liittyä vastaus yhä polttavammaksi käyvään kysymykseen kansallisen identiteetin vahvistamisesta.

Autonomian aika on omituisella tavalla torjuttu osa historiaamme. Kuitenkin on kysymys ajasta, jolloin Suomen historia kansakuntana alkoi. Samanlaista torjuntaa tuntuu kohdistuvan säätyihin suomalaisen kansanvalan aikana. Mistä nuoren valtion itsetunnon ongelmista sitten lieneekin kysymys, on kuitenkin ilmeistä, että näiden historiamme vaiheiden tähänastista parempi omaksuminen voimistaisi kansallista olemassaoloamme.

Viime vuosisadan historian vieraus näkyy konkreettisesti siinä hiljaiselossa, jota Säätytalo on saanut vuosikymmenet viettää. Tieteelliset seurak, joiden hallinnassa talo on ollut, ovat tarvinneet toimintaansa vain osan tilojen sallimista mahdollisuuksista. Toimistoina ja kirjavarastona on pidetty tiloja, joiden luonne sopii tällaisiin tarkoituksiin erittäin huonosti. Ajatuksen vääristyneisyys käy ilmeiseksi, jos ajattelempa että vaikkapa Kansallisteatterin tai Ateneumin rakennuksista tehtäisiin toimisto- ja varastotiloja.

Tutustuminen Säätytalon olemukseen, sen

tilojen juhlalliseen väljyyteen ei jätä mitään epäilyksiä. Tällainen talo ei voi olla mikään pelkkä edustushuoneisto, jollaiseksi sitä on ilmeisesti paremman idean puuttuessa suunniteltu. Säätytalo kuuluu suomalaiselle kulttuurille. Sinne on kehitettävä elävä kulttuurikeskus.

Kun asettaa mielessään rinnakkain Säätytalon ja Lasipalatsin, jonne myös on eräissä yhteyksissä kaavailtu kulttuurikeskusta, saa Säätytalon toiminta helposti hahmonsä. Kysymys on sellaisista kulttuuritoiminnoista, jotka jatkuvasti ammentavat historiasta. Tällaista kulttuuria meillä on runsaasti, kunhan sen monipuoliselle esittämiselle tarjotaan sen arvon mukainen foorum.

Säätytalossa on kaksi erityispiirrettä, jotka on syytä ottaa tässä yhteydessä esille. Ensinnäkin se on rakennettu vain aatelittomien säätyjen kokoontumispaikaksi. Aatelisto koontui Ritarihuoneella. Toiseksi Säätytalo valmistui 1890-luvun alussa, jolloin Venäjän yhteistämispoliitiikan kausi oli juuri alkanut. Suomen autonomisen erityisaseman korostaminen näkyy eräissä rakennuksen yksityiskohdissa.

Säätytalo on edelleen säilytettävä aatelittomien säätyjen kokoontumispaikkana, vaikka perinnöllinen aatelisto onkin vaihtunut yleisillä vaaleilla valittaviin poliittisiin johtohenkilöihin ja kansan joukosta keskeisille paikoille nostettuun virka-aateliin. Säätytalo sopii symboliksi myös sen yhtenäistämispoliitiikan vastustamiselle, mitä nykyinen latistunut yhteiskunnallinen ajattelu pyrkii poliittiselle tasolle tuotuna toteuttamaan.

Säätytalo on osa Suomen historiaa. Tällaisen talon sulkemiseen vain edustustiloiksi ei kansakunnalla voi olla varaa.

Antti-Veikko Perheentupa

VEROTUS JA KANSALAISMORAALI

Nyky aikaista hyvinvointiyhteiskuntaa on vaikea ajatella ilman valtion, kuntien ja muiden julkisten yhdyskuntien olemassaoloa. Yhtä selvää on, että ne tarvitsevat toimintaansa varoja voidakseen työskennellä hyväksenne. Niiden on puolestaan jostakin hankittava nämä varat. Julkisten yhdyskuntien taloudenhoito eroaa yksityistaloudesta siinä, että julkistaloudet määräävät ensin menonsa ja vasta sen jälkeen miettivät keinoja tähän tarpeellisten varojen hankkimiseksi. Yksityistaloudessa on tilanne päinvastainen, tulojen suuruus määrää menot. Ero johtuu julkisyhdyskunnan käytettävänä olevasta pakkovallostaa, millä se voi vaatia alamaailtaan taloudellisia suorituksia. Näitä kutsutaan veroiksi ja hallitusmuotomme 61 §:n mukaan niistä säädetään lailla. Verolaki on siis jakaantumismormi, jolla julkisen yhdyskunnan aiheuttama taloudellinen rasitus jaetaan kansalaisten kannettavaksi. Verolaki ei määrää kokonaisverorasituksen ankaruutta, sillä se riippuu julkisyhdyskunnan menojen määrästä, vaan kenen rasitukseksi ja minkä määräiseksi vero muodostuu. Kun julkisyhteisö on välttämättömyys samoin kuin sen varojen keräys, vie tämä yksinkertaisesti päätelmään, että vetäytyminen tämän yhteisen taakan kantamisesta on moraalitonta. Se on eräänlaista rintamakarkuruutta ja epäsolidarisuutta, mitä ei voida hyväksyä. Näin yksinkertaisen vastauksen takia tuskin olisi ollut tarpeen kerääntyä asiasta keskustelemaan. Edellä mainittu on kuitenkin tosiasia, jolle on annettava tietty merkitys.

Kuten edellä mainittiin, niin verosta on meillä säädettävä lailla. Maan oikeusjärjestelmä myötäilee varsin pitkälle siellä vallitsevia moraalisaantöjä. Oikeuden ja moraalim suhteesta on paljon keskusteltu eikä tässä ole

aihetta siihen sen lähemmin puuttua. Laki ja moraalim eivät ole sama asia, vaikka ne ovat lähellä toisiaan. Annamme vaaleissa 200 kansanedustajalle valtakirjan päättää meitä koskevasta lainsäädännöstä, mutta emme samalla valtuuta heitä moraalimme vartijoiksi tai mittareiksi. On paljon moraalim kannalta neutraaleja lakeja ja sellaisiakin, jotka saattavat jopa sotia laajojen kansalaispiirien moraalikäsitystä vastaan, kuten esimerkiksi aborttilainsäädäntö. Aivan samoin verolait voivat olla vastoin moraalikäsitysiämme.

”Ota kiinni, mistä saat”-verotus

Aikaisemmin, lähinnä viime vuosisadan vaihteessa ja vuosisatamme alkuvuosikymmeninä, pohdittiin paljonkin kysymystä oikeasta verosta. En ole havainnut tällaista keskustelua enää viime vuosina käydyin. Kuten painissa erotetaan tarkoin säännelty kreikkalaisroomalainen paini, vapaapaini ja lähinnä sirkushuvim luonteinen ”ota kiinni, mistä saat”-paini, niin valtiovarainministerit ovat viime vuosikymmeninä joutuneet likinnä harrastamaan vain viimeksi mainittua. Valtion rahantarve on kyltymätön ja veroja on ollut perittävä sieltä, mistä vielä on ollut jotakin otettavaa.

Tulo- ja omaisuusverotus taikka kuten sitä nykyään kutsutaan tulo- ja varallisuusverotus on alkujaan tullut käyttöön tällaisena oikeana verona. Syntyessään nykyisessä muodossaan 1800-luvun viimeisenä vuosikymmenenä se varsin pitkälle myös täytti tämän tehtävänsä. Siinä pyrittiin verovelvollisuus suhteuttamaan kansalaisten verokykyyn. Tämä toteutettiin toimeentulominimillä, aivan pienet tulot jätettiin verotuksen ulkopuolelle, veroasteikko oli progressiivinen, koska suuret tulot katsottiin verokykyisemmiksi kuin pienet. Erilaiset verokykyysnäkökohtaan ra-

kentuvat vähennykset kuuluivat kuvaan, kuten korot, toistuvaisavustukset, perheen suuruuden perusteella määräytyvät ja monet muut vastaavat. Koska vakautetun tulon, siis sellaisen, joka ei perustunut henkilökohtaiseen työkykyyn, katsottiin olevan verokykyisempää kuin työtulon, tuloverotukseen liitettiin tavallaan erillinen varallisuusverotus, jolla pyrittiin verottamaan pääomasta saatua tuloa ankarammin. Siis varallisuusverotus ei ollut eikä ole vielääkään varsinaista varallisuusverotusta, vaan tulon lisäveroa, joka sekin ajateltiin maksettavaksi tulosta, mikä ei enää läheskään aina toteudu. Tällaisena tulo- ja varallisuusverotus varsin pitkälle tyydyttiin niitä vaatimuksia, mitä oikealle verolle voidaan asettaa ja sehän otettiin, tosin hie- man erilaisissa muodoissa käytäntöön lähes koko Euroopassa ja muuallakin.

Maaorjuudesta vero-orjuuteen

Käytin edellä sanontaa täytti ja näin aivan tarkoituksella, sillä tulo- ja varallisuusvero ei enää vastaa niitä toiveita, mitä sille asetettiin ja tähän, kuten niin monen muunkin hyvän asian pilalle menoon, on ollut syynä ahneus. Valtion rahantarpeen kasvaessa on helppoa, liiankin helppoa, korottaa veroprosentteja varojen tarpeen mukaan. Aina ei ole tarvinnut edes tehdä tätä, vaan siitä on huolehtinut aina jatkuva inflaatio, kuten meillä erityisesti 1970-luvun alussa. Niin on tavallaan huomaamatta päädytty nykyiseen tilanteeseen. Tulo- ja varallisuusverotus on muodostunut ihanneverosta moraalittomaksi. Sanoisin näin tapahtuneen sillä hetkellä, jolloin marginaaliveroprosentti ensimmäisen kerran nousi yli 50. Vaikka meillä tuloverotus jakaantuu valtion ja kunnanveroon, tarkoitan tässä niiden yhteisvaikutusta, joka lieene jäänyt huomaamatta tulo- ja varallisuusveron veroprosentteja vahvistettaessa. Verotus muodostuu julkisyhdyskunnalle suoritetusta apumaksusta ryöstöksi sillä hetkellä, kun veronmaksaja huomaa joutuneensa valtion orjaksi, jonka työn tuloksesta suurin osa menee veronsaajalle ja asianomainen itse saa käyttöönsä vain jonkinlaisen provision. Puhumme muinaisajan orjuudesta ja maaorjuudesta paheksuen ja pidämme niitä ihmisarvoa alentavina, mutta samaan aikaan alistumme vain vähän nurkuen oman yhteiskuntamme samanveroiseen vero-orjuuteen. Laa-

jat kansankerrokset eivät hyväksy kapitalistisen työnantajansa harjoittamaa työvoimansa riistoa, mutta alistuvat samaan aikaan samansuuruiseen verotuksen muodossa tapahtuvaan työnsä tulosten siirtoon yhteiskunnan käyttöön.

Kun verotus saavuttaa tietyn ankaruuden, tervejärkinen henkilö ei enää koe pyrkimystä vapautua tällaisesta verosta epämoraaliseksi, vaan pitää sitä laillisenä itsepuolustuksena. Tätä on omiaan lisäämään se, että tuloverotuksessa 50 %:n verokynnyksellä kaikki verokykyisyyden huomioonottamiseen liittyvät vähennykset muodostuvat valtion asianomaisille antamiksi tukitoimenpiteiksi, joita jaetaan päinvastaisessa kuin sosiaalisessa oikeudenmukaisuussuhteessa. Huippuverotettu kokee, että valtio suorittaa 70 % hänen henkivakuutus- ja eläkemaksuistaan, sairauskustannuksistaan, velkojensa koroista jne. Köyhä, jonka tulot jäävät alle verotuksen toimeentulominimin, ei valtiovalalta tällaisia avustuksia saa. Valtiovalta on jopa itsekin havainnut veron luonnottomuuden 50 %:n yli menevältä osalta rajoittaessaan ennakonpidätyksen tuohon määrään. Pidätyksen nostaminen siihen herätti tosin aikanaan suuren, mutta pian vaienneen hälyn. Vaikkakin verotuksessamme on eräänlainen kattosäännös, se koskee verotettavan tulon yhteismäärää, mikä ei estä että eräät tulo- ja varallisuuslajit joutuvat verotettaviksi yli 100 %:n mukaan verrattuna vastaavaan tuloon. Näin on tällä hetkellä suurelta osalta yksityisten henkilöiden omistamien osakkeiden sekä paljolti myös metsien ja vuokrattavien asuntohuoneistojen osalta.

Omatunto ei enää reagoi

Kun tilanne on muodostunut tällaiseksi, tämän tärkeimmän ja jokaista ihmistä välittömimmin koskevan verolain rikkomisen on luisunut moraalilta tavoittamattomaksi teoksi. Ihmisen omatunto ei enää reagoi siihen. Näissä olosuhteissa tuntuu kyseenalaiselta, onko paikallaan tällaisen verosäännöksen rikkomisesta pitää yleisessä rikoslaissa rangaistussäännöstä veropetoksesta. Yleisen rikoslain pitäisi enemmän kuin minkään muun lain mukailla yhteiskunnassa vallitsevia moraalikäsitteitä. Tehoton kielto- ja rangaistussääntö on omiaan heikentämään yleistä moraalista pohjaa. Ainakaan ennakkope-

rintää ja työnantajan sosiaaliturvamaksua koskevista laeissa olevat maksuveloitetta ja muita veronmaksajan velvoituksia tukevat erityiset rangaistussäännökset eivät tunnu asianmukaisilta, eivät varsinkaan viimeksi mainitussa. Tosin ennakkopidätyksen tilittämisen laiminlyönti on periaatteelliselta luonteeltaan lähellä kavallusta.

Vaikkakaan verohallitus ei ole ylittänyt toimivaltaansa vaan päinvastoin menetellyt lain kirjaimen mukaan, niin se tuntuu kuitenkin menneen liiallisuuksiin lähettäessään hiljakkoin kiertokirjeen, jonka mukaan kaikki tahalliset verovilpit olisi saatettava poliisiviranomaisten ja yleisten tuomioistuinten tutkittaviksi. Sanotaan, että kunkin on pestävä itse oma likapyykkinsä. Verolainsäädännössä on omat veronkorotussäännöksensä verovilpistä ja ne riittävät normaalitapauksiin ja kilpailevat sakkorangaistusten kanssa. Jos veronkorotuksen lisäksi tuomitaan sakkoa on jo olemassa kahdenkertaisen rangaistuksen tunne lähellä. Se tuskin lisää rangaistusuhan yleisestävää vaikutusta. Lisäksi toteennäyttöperiaatteet pimitetyn tulon tai vastaavan määrästä ovat eri prosesseissa erilaiset. Rikosprosessissa näyttövelvollisuus on syyttäjällä. Arvioverotuksen edellytykset, tällaisestahan tällöin yleensä on kysymys, on verottajan näytettävä, mutta arvioidun määrän alentaminen tulee kysymykseen vain verovelvollisen esittämän näytön perusteella. Täten eri prosesseissa voidaan helpolla ja säännönmukaisesti todella jopa päätyä erilaiseen kavalletun veron määrään. Tämä on omiaan järkyttämään luottamusta tuomioistuimiin ja siten kaivertaa moraalin pohjaa. Täten rikoslain kautta tapahtuva rikokseksi leimaaminen on säästettävä törkeimpiin yleistä moraalikäsitystä vastaan selvästi rikkoviin tapauksiin, joissa tulee lähinnä kysymykseen vapausrangaistus. Muut asiat on hoidettava hallinnollisin toimenpitein verohallinnon omassa piirissä, kuten lain sanonnoista huolimatta on tapahtunut tähänkin asti.

Veron kohtuullisuus tai kohtuuttomuus ei kuitenkaan yksinomaan vaikuta veron moraalisiin seurauksiin. Tässä suhteessa on suuri merkitys sillä, minkälaisia reaaliset mahdollisuudet veron välttämiseen ovat. Jos tällaisia ei ole, verolla ei ole sanottavaa vaikutusta moraalisiin. Tästä on hyvänä esimerkkinä autoveromme, joka, kun otetaan huomioon sen kertaantuva vaikutus suhteessa tulliin ja lii-

kevaihtoveroon, kohtuuttomuudessaan on suunnilleen samaa luokkaa tuloverotuksemme kanssa. Kun sen kohdalla on verovelvollisella kuitenkin pieni valinnan mahdollisuus jättää auto ostamatta tai ostaa halvempi auto ja kun se on välillinen vero, ei sitä koeta samassa määrässä kohtuuttomaksi. Kun siitä vapautumiseen ei muita mahdollisuuksia juuri ole, sen vaikutus veromoraaliin on vähäinen.

Välilliset verot

Kun välilliset verot kätkeytyvät tuotteiden hintoihin, ei niitä kuluttajan kohdalla samalla tavalla koeta rasituksiksi kuin välittömiä veroja. Kun ne suurelta osalta kannetaan tuotteen valmistus- tai tukkukauppaportaassa, joissa veron valvonta on mahdollista järjestää tehokkaaksi, ei veropakoilua laittomin keinoin niiden kohdalla ilmene samassa määrässä kuin välittömien verojen osalta. Erityisesti tämä koskee valmisteveroja. Moraalisia ongelmia ei siis sanottavasti ilmene. Toisaalta kun verovelvollinen esiintyy niiden osalta veronkantajana, veron pimitäminen lähenee, kuten myös ennakon pidätyksen osalta, kavallusta ja saa siten rikoksenomaisemman piirteen kuin muu verosta vapautuminen.

Se, onko vero välillinen tai välitön, ei kuitenkaan laittoman verosta vapautumisen näkökulmasta ole ratkaisevaa. Mitä toiminnallisesti pienimuotoisemmasta ja sellaisesta verovelvollisesta, jolla kirjanpito ei palvele omaa valvontatoimintaa, on kysymys, sitä lähemmäs tässä suhteessa välitön ja välillinen verotus tulevat toisiaan. Liikevaihtoverotuksen osaltahan kaikkein pienimmät yrittäjät ovat jopa vapautetut verovelvollisuudesta ja saavat siis hyväkseen sen osan tuotteensa hinnasta, jonka muut joutuvat verona suorittamaan valtiolle. Tämän johdosta muutkin pienyrittäjät kokevat helposti veron heihin henkilökohtaisesti kohdistuvaksi eikä siirtoveroksi. Tällöin liikevaihto- ja tulovero ovat samassa asemassa. Sitäpaitsi usein sama liikevaihdon salaaminen toteuttaa verosta vapautumisen molempien verojen kohdalla. Moraalinen ongelma siis samaistuu. Edellä sanottu koskee kaikkia verolajeja. Esimerkkinä voidaan mainita vähäisien huvitilaisuuksien pääsylipuista suoritettava leimavero.

Tulli ja salakuljetus

Aivan erityisessä asemassa on tulli. Sen osalta laitton verosta vapautuminen on voi-

makkaasti ollut esillä kautta aikojen. Salakuljetusta on paljolti pidetty jopa puolihyväsytynä elinkeinona tai ihailua herättävänä urheiluna. Tuskin minkään muun veron välttämiseksi on keksitty niin nerokkaita keinoja kuin tullilta välttymiselle. Tähän avautuu käytännössä runsaasti mahdollisuuksia, mikä on ollut omiaan lisäämään näitä pyrkimyksiä. Tullivalvontaan liittyy läheisesti muun laittoman maahantuonnin estäminen. Tällainen maahantuonti voi kehittyä hyvinkin laajaksi, kuten meillä tapahtui kieltolain aikana, ja seuraukset voivat kehittyä moraalien kannalta varsin vaarallisiksi. Salakuljetuksen motiivit saattavat myös olla moraalisesti varsin ala-arvoisia. Tällä hetkellä tullin välttämiseksi tapahtunut salakuljetus, vaikka sitä esiintyy, ei muodostane meillä erityisen suurta ongelmaa.

Edellä olevan perusteella voidaan havaita, että veropakoilun laajuus paljolti riippuu sen mahdollisuuksista. Tiukka valvonta siis estää sitä ja samalla sen aiheuttamaa yleistä moraalien höltymistä. Toisaalta veropakoilu on tarttuva tauti. Sen estämiseksi on tartuntapisteet pyrittävä heti alkuun tukahduttamaan, niin säilyy moraalikin.

Harkintaverotus

Toinen verosäännöstö, joka käsitykseni mukaan jo vuosikymmeniä on jäytännyt veromoraaliamme, on kunnallista harkintaverotusta koskeva. Tämänhän mukaan, jos liikkeestä tai muusta kiinteistöstä kuin maatalouskiinteistöstä ei ole kertynyt verolain muiden säännösten mukaan laskettavaa tuloa lainkaan tai vain vähän, voidaan tällaisesta tulolähteestä määrätä kuitenkin veroa harkinnan mukaan. Tämä säännöstö on ehkä ollut paikallaan sata vuotta sitten siirryttäessä tulon perusteella tapahtuvaan verotukseen sen aikaisissa olosuhteissa. Nykyisin se on paitsi vähäpätöistä, 1—2 %:n kokonaisverotulojen lisäystä, lähinnä murentanut pienyritysjemme uskoa veroviranomaisten oikeudenmukaiseen toimintaan. Kun tämän verotusmuodon perustetta ei ole ymmärretty ja kun se on johtanut kunnallisverotuksessa huolellisen kirjanpidon pohjalta laadittujen veroilmoitusten mitätöimiseen, on se ollut omiaan lamauttamaan pyrkimystä veroilmoitusten tunnontarkkaan tekemiseen. Viimevuosien kohtuuttoman verokannan vallitessa se on lisäksi helposti johtanut yli 100 %:n jatkuvaan

tuloverotukseen. Yhteiskunta on ilmeisesti veromoraalin laskuna vuosikymmenien kuluessa tämän verotuksen kautta menettänyt sekä rahallisesti että moraalisesti enemmän kuin sen antama kunnallisverotuksen tuoton nousu on merkinnyt. Kun tuloverotuksen muu moraalittomuus on siinä määrin lisääntynyt, kuin edellä on todettu, harkintaverotuksen suhteellinen merkitys tässä mielessä on supistunut.

Alhainen veromoraali

Lyhyesti sanottuna veromoraalimme on käsitykseni mukaan tällä hetkellä melko alhaisella tasolla ja niin paljolti valtiovallan itsensä toimenpiteiden tai passiivisuuden ansiosta. Sen nostaminen edellyttää toisaalta sen veron, siis lähinnä tulo- ja varallisuusveron, jonka kohdalla veropakoilu on suurinta ja helpointa, huomattavaa lieventämistä sekä veropsykologisten keinojen käyttöä. Todetakoon nyt käsiteltävän aiheen ulkopuolelta, että saman veromme epäkohdat ovat muutoinkin muodostuneet erääksi nykyisen taloudellisen lamatilamme keskeiseksi tekijäksi. Nykyisten epäkohtien oikaisuun eivät kuitenkaan riitä pelkät verohallinnon toimenpiteet, vaan vaaditaan hallitusvallan taholta täysin uudenlaista suhtautumista verokysymyksiimme. Olen käyttänyt tässä termiä hallitusvalta, jolla tarkoitan sitä avainasemassa olevaa henkilökuntaa, joka tosiasiaa pitää maassamme ohjaksia käsissään. Perustuslainsäädäntömme mukaanhan uuden verolain säätämiseen vaaditaan eduskunnan kahden kolmasosan enemmistön hyväksyminen, joten uudistukset eivät ole helposti toteutettavissa. Kuten professori Edward Andersson on hiljakkoin julkisuudessa todennut, tarpeellisia uudistuksia, esimerkiksi sellaisia, joilla on veromoraalimme kannalta merkitystä, tuskin on aikaansaataavissa pelkällä poliittisella perusteella suoritettavalla lainvalmistelutyöllä, vaan perusteiden korjaamiseen tarvitaan sellaista erikoisasiantuntijoiden voimalla tapahtunutta valmistelutyötä, jonka tulosta monella tavalla nerokas laki elinkeinotulon verottamisesta ja osittain myös maatilatalouden tuloverolaki olivat. Pelkällä poliittisella tasolla viime vuosina tapahtunut verotuksen yksinkertaistaminen on vain monimutkaistanut verotusta ja siten pahentanut tilannetta, kuten olemme voineet havaita. □

YDINVOIMA JA POLITIIKKA ITÄVALLASSA

5. marraskuuta 1978 äänestettiin Itävallas-
sa jo valmiiksi rakennetun Zwentendorfin
ydinvoimalan käynnistämisestä. Ensimmäisen
kerran kokonaisuutella kansakunnalta kysyttiin,
haluaako se turvautua ydinvoimaan maansa
energiatarpeen tyydyttämiseksi. Kansanää-
nestystä edelsi kiivas poliittinen taistelu, jossa
energiapoliittisten, kansantaloudellisten ja
eettisten kysymysten ohella punnittiin parla-
mentaarisia voimasuhteita. Lähes kaikkien
suureksi yllätykseksi äänestys päättyi ydinvoi-
man vastustajien niukkaan voittoon. Päätök-
sentekijät joutuivat hankalan pulman eteen,
eikä voimalan lopullinen kohtalo ole vielä
selvinnyt.

Itävallan ydinvoimakysymyksen taustaa

Ydinvoiman käyttöön liittyy lukuisia vai-
keita pulmia, joista huolimatta alan teollisuus
on ahkerasti markkinoinut tuotettaan puh-
taimpana, turvallisimpana ja taloudellisim-
pana energian tuotantomuotona. Vuonna
1968 erään Saksan Liittotasavallan ydinvoi-
malaitoksia rakentavan yrityksen edustajat
saivat tuolloin Itävallan hallituksen johdossa
olleen kansanpuolueen (Österreichische
Volkspartei, ÖVP) johtajat vakuuttuneiksi
ydinvoiman tarpeellisuudesta. Ydinenergian
ongelmista ei vielä juuri käyty julkista kes-
kustelua, joten poliittisille johtajille kysymys
oli ennenkaikkea teknis-taloudellinen. Koska
1960-luvulla energian käyttö oli kasvanut
teollisuusmaissa 6—10 %:n vuosivauhdilla,
arveltiin, että jatkossakin energian tuotanto-
kapasiteetti tulisi kaksinkertaistaa aina noin
kymmenen vuoden välein. Ydinvoiman kat-
sottiin parhaiten vähentävän tuontien energian

aiheuttamia vääjäämättömästi kasvavia riip-
puvuus- ja maksutaseongelmia.

Itävallan suuret sähköyhtiöt suhtautuivat
aluksi penseästi hallituksen suunnitelmiin,
sillä maassa käytetystä sähköstä tuotetaan ve-
sivoimalla noin 70 % ja taloudellista vesivoi-
makapasiteettia voidaan edelleen nostaa noin
100 % nykyisestä. Kaikessa hiljaisuudessa
itävaltalaiset voimayhtiöt kuitenkin pakoteti-
tiin hyväksymään 700 MW:n voimalan ra-
kentamisen Tonavan rannalle, Zwentendor-
fin pienen kylän liepeille, noin 40 km Wie-
nistä länteen. Voimalan rakentamisesta vas-
taava yhtiö perustettiin v. 1970, virallinen
rakentamispäätös tehtiin seuraavana vuonna
ja rakennustyöt alkoivat v. 1972.

1970-luvulla yleinen luottamus ydinvoiman
turvallisuuteen ja tarpeellisuuteen rapistui,
kun julkinen keskustelu siitä kiihtyi nopeasti
eri puolilla maailmaa. Useissa länsimaissa
muodostui voimakkaita ydinvoimanvastaisia
kansanliikkeitä, joihin liittyi myös aiemmin
ydinteknologian kehittämiseen aktiivisesti
osallistuneita tutkijoita ja muita asiantunti-
joita. Eräänä syynä tähän oli, että reaktori-
tekнологiaan liittyvät jäte- ja turvallisuuson-
gelmat tuottivat yllättäviä vaikeuksia, ja
veikkaukset kehittyneempien (hyötö-, fuu-
sio-) reaktoreiden kaupallisen toimivuuden
ajankohdasta tulivat epävarmemmiksi. Ydin-
voiman puolestapuhujien vakuuttelut, joiden
mukaan kaikkiin esilletulleisiin pulmakysy-
myksiin ovat ratkaisut jo periaatteessa ole-
massa, alkoivat saada vähemmän vastakai-
kua. Yhä useampien mielestä ydinenergiaan
liittyviä suuria, monille seuraaville sukupol-
ville ulottuvia riskejä ei kannata ottaa yhden
sukupolven energiantarpeen osittaiseksi tyy-

dyttämiseksi.

Mm. nämä, kansainvälisessä ydinvoimakeskustelussa toistuvat näkökohdat alkoivat hitaasti vaikuttaa mielialoihin myös Itävallassa. Niiden ohella julkaistiin tutkimuksia, joiden mukaan Itävallan taloudellinen kasvu ja maksutaseen tasapaino voidaan turvata vain ydinvoiman avulla (esim. hallituksen v. 1976 valmistunut energiaohjelma perustui kolmen, kokonaiskapasiteetiltaan 3.300 MW:n voimalan rakentamiseen vuoteen 1990 mennessä). Toisissa tutkimuksissa taas osoitettiin, että Itävalta voisi tulla toimeen ilman ydinenergiaa ainakin seuraavat 30—40 vuotta investoimalla muihin energialähteisiin ja energian säästöön. Oman mausteensa julkiselle keskustelulle antoi tieto, että Zwentendorfin voimala rakennettiin entiselle tulivuorialueelle, jossa myöhemmätään maan liikehtimiset eivät geologien mukaan ole poissa laskuista. Kun mahdollisten ydinvoimaloiden sijoitusvaihtoehtoja tutkittiin tarkemmin, Zwentendorf osoittautui lukuisista tarkastelluista kohteista kaikkein huonoimmaksi.

Voimala valmistui v. 1978, jolloin Itävallan liittokansleriksi v. 1970 noussut sosialistipuolueen (Sozialistische Partei Österreichs, SPÖ) johtaja Bruno Kreisky joutui arvioimaan tilanteen uudelleen. Kreisky oli ollut oppositiossa, kun periaatepäätös voimalan rakentamisesta tehtiin, mutta viralliset päätökset tehtiin hänen valtakautenaan, ja hänen hallituksensa energiasuunnitelmat nojasivat ydinenergian laajentuvaan käyttöön. Kansainvälisten kokemusten perusteella ydinvoimalaitoksen käynnistämispäätöksestä oli kuitenkin tällä välin tullut kiperä poliittinen kysymys. Mikä sai Itävallan päättämään kansanäänestykseen ydinvoimasta? Monista vaatimuksista huolimatta sellaista ei missään muussa maassa oltu vielä tohdittu toteuttaa.

Kansanäänestykseen johtanut tilanne

Kreiskyn hallitus ei voinut yksin päättää voimalan käynnistämisestä, vaikka sillä oli takanaan niukka enemmistö Itävallan parlamentissa, 93 paikkaa 183:sta. Ydinvoiman kannattajia tosin oli runsaasti muissakin puolueissa, mutta äänestyksessä niiden tukea tuskin olisi ollut odotettavissa. Toisaalta Kreisky ei voinut luottaa edes kaikkien sosialistipuolueen edustajien uskollisuuteen. Sveitsin ra-

jalla sijaitsevassa Vorarlbergin osavaltiossa, josta liittovaltion parlamenttiin kuului kaksi sosialistiedustajaa, oli ydinvoimakeskustelu lainehtinut erittäin kiivaana jo viiden vuoden ajan, koska Sveitsi oli suunnitellut ydinvoimalaitosta aivan maakunnan rajalle. Sen johdosta sosialistipuolueen paikalliselimet Vorarlbergissa olivat velvoittaneet edustajansa äänestämään kaikissa tilanteissa ydinvoimaa vastaan. Siten käynnistyspäätös niin hallituksessa kuin parlamentissakin olisi jokseenkin varmasti merkinnyt Kreiskylle epäluottamuslausetta ja hallituksen eroa.

Perustuslaki soi Kreiskylle mahdollisuuden turvautua kansanäänestykseen, mutta vielä helmikuussa 1978 hän oli julkisesti ilmoittanut, ettei kansanäänestys olisi sovelias keino näin vaikean asian ratkaisemiseksi. Keväällä 1978 tehdyissä mielipidetiedusteluissa 60 % kansalaisista sanoi äänestävänsä voimalan käynnistämisen puolesta, jos heidän pitäisi siitä päättää. Sen perusteella ja kun muutaakaan keinoa ei tuntunut löytyvän, Kreisky päätyi vetoamaan kansaan poliittisen selkänöjan saamiseksi Zwentendorfin käynnistämiseksi. Päätöksestä ilmoitettiin sosialistipuolueen puoluetuomikunnan kokouksen jälkeen kesäkuun lopulla, ja äänestyspäiväksi tuli 5. 11. 78, joten vaalikampanjaan jäi aikaa vain runsaat neljä kuukautta.

Kamppailu äänistä alkoi laimeahkosti, mutta se kiihtyi vähitellen ja tempaisi mukaansa suuren osan kansakuntaa. Se näkyi jatkuvina väittelyinä joukkotiedotusvälineissä, suurina julisteina katukuvassa, lentolehtisinä postissa, lukemattomina puhe- ja keskustelutilaisuuksina sekä mielenosoituksina — puolesta tai vastaan. Huolimatta Kreiskyn ja hänen kannattajiensa antaumuksellisesta taistelusta (tai ehkä juuri sen takia), ydinvoimalle myönteinen marginaali supistui mielipidetutkimusten mukaan uhkaavasti äänestyspäivän lähestyessä, sitä mukaa kuin valistuskampanja herätti ”hiljaista enemmistöä”.

Muutamaa viikkoa ennen äänestyspäivää Kreisky teki päätöksen, jota monet pitivät kohtalokkaana — hän ilmoitti tekevänsä äänestyksestä luottamuslausekysymyksen uhkaamalla mahdollisesti erota virastaan, mikäli kansanäänestys tuottaa ydinvoimalle negatiivisen tuloksen. Vasta tämän Kreiskyn ilmoituksen jälkeen johtava oppositiopuolue, kansanpuolue (joka siis oli aikanaan voimalan rakentamisesta käytännössä päättänyt) löi lo-

pullisesti lukkoon oman, ydinvoiman vastaisen kantansa. Aikaisemmassa keskustelussa se oli vältellyt kannanilmaisuja ja vaatinut vain "riittäviä" turvallisuustakeita ennen käynnistyspäättöstä. Poliittinen valtapeli tuotti siten lopulta asetelman, jossa ydinvoiman kannattaminen merkitsi tukea Kreiskyn politiikalle. Kysymys jaa/ei ydinvoima muodostui kysymykseksi jaa/ei Kreisky. Tämän Kreiskyn dramaattisen vedon katsotaan olennaisesti vaikuttaneen äänestäjien käyttäytymiseen hänen omaksi tappiokseen.

Kansanäänestyksen tuloksen tulkinta

Kamppailu oli loppuun saakka tiukka: äänestystulos 50,5—49,5 % ydinvoimaa vastaan häkellytti niin ydinvoiman kannattajat kuin vastustajatkin. Kun yli 35 % kansalaisista oli jättänyt äänioikeutensa käyttämättä, kaikenlaisille väitteille kansan "varsinaisesta" mielipiteestä jäi runsaasti tilaa. Ydinvoiman vastainen kansanliike ja oppositiopuolueet luonnollisesti riemuitsivat yllätystuloksesta; kansanpuolue jopa julisti Kreiskya vastustaneiden määräksi 70 % kansalaisista, laskien mukaan myös äänestämättä jättäneet. Tuloksen selvittyä Kreisky itse esiintyi julkisuudessa jokseenkin synkeän tuntuksena. Oppositio vaati kovaäänisesti hänen päättään vadille, mutta toistaiseksi liittokansleri ei ole osoittanut minkäänlaisia eroa-keita. Eikä sitä kait häneltä kovin vakavasti ole odotettukaan, koska marginaali oli niin pieni ja äänestämättömien osuus niin suuri. Sen sijaan keskustelua on herättänyt Kreiskyn "viisaus", erityisesti prosessin viime vaiheissa.

Yleisimmän arvelun mukaan Kreisky luotti mielipidetiedustelujen tuloksiin ja piti ydinvoimalle myönteistä kantaa ennakkoon selvänä. Kun tilanne äänestyspäivän lähestyessä osoittautui epävarmaksi, hän pani peliin koko arvovaltansa taatakseen edes kaikkien sosialistien äänet. Koska tämä ei tuottanut toivottua tulosta, kyseessä oli virhelaskelma ja katkera tappio. Tämä suosittu selitys tuntuu kuitenkin Kreiskyn kykyjen aliarvioinnilta.

Jotkut arvelevatkin, että Kreiskyn etevänä poliitikkona toki täytyi tietää, että luottamuslause-esitys johtaisi häntä itseään vastaan kansanäänestyksessä. Toisen tulkinnan mukaan kyseessä oli siten loistava poliittinen silmäkääntötempu. Kun liittokansleri näki ydinvoimalle myönteisen marginaalin jäävän

parhaassakin tapauksessa hyvin niukaksi, hän katsoi parhaaksi varmistaa ei-äänten voiton vaatimalla ydinvoiman kannattajilta kannattusta myös itselleen ja sosialistipuolueelle. Mikäli hän olisi siitä huolimatta saanut kansalta luottamuslauseen, tämä olisi tietenkin tuntuvasti vahvistanut hänen ja sosialistipuolueen asemia, etenkin kun äänestämättä jättäneiden suurta määrää ei ollut etukäteen nähtävissä. Ei-äänten voitto antoikin Kreiskylle voimakkaan poliittisen asean moniksi vuosiksi eteenpäin, sillä kaikki Itävallan tulevat taloudelliset-, työllisyys- ja energiaongelmat voidaan kääntää opposition niskaan, koska se "vastuuttomasti" tuki talouden taantumiseen johtanutta ratkaisua. Ongelmien kasaantuesssa riittävän suuriksi on helppo suorittaa uusi kansanäänestys ydinvoimalan käynnistämisestä muutaman vuoden päästä. Mikäli tämä tulkinta osuu oikeaan, Kreisky katsoi yli 2 mrd markkaa maksaneen laitoksen seisottamisen sopivaksi hinnaksi oman asemansa varmistamiseksi tulevissa vaaleissa. Siihen ehkä viittaa sekin Kreiskyn kansanäänestyksen jälkeinen lausunto, jonka mukaan niukka tappio oli selvästi parempi kuin niukka voitto.

Zwentendorfin voimalan tulevaisuus

Jatkuvasti ajankohtainen kysymys on valmiiksi rakennetun voimalan kohtalo. Periaatteessa Zwentendorfin betonimonumentille on olemassa kolme vaihtoehtoa: (1) odottaa riittääkö energian tuotantokapasiteetti ilman sen käynnistämistä, (2) ottaa se muuhun käyttöön joko ns. konventionaaliseksi, kivihiiltä tai öljyä polttavaksi laitokseksi, tai johonkin energiatalouden ulkopuoliseen tarkoitukseen, tai (3) purkaa koko laitos maan tasalle.

Ydinvoimalan vastustajien kannalta ensimmäinen vaihtoehto on kaikkein vaarallisin, etenkin kun se on samalla todennäköisin. Kalliin voimalan tuskin annetaan kovin pitkään seistä tyhjän panttina. Tästä syystä ydinvoiman vastainen kansanliike onkin kiivaasti vaatinut välitöntä ratkaisua laitoksen purkamisesta tai ottamisesta muuhun käyttöön sekä Itävaltaan jo tuotujen polttoaine-elementtien poistamista maasta. Zwentendorfin muuntaminen konventionaaliseksi voimalaitokseksi tuskin tulee kyseeseen muutostöiden kalleuden (arvio n. 1,7 mmk) vuoksi. Sen si-

jaan on jo suunniteltu teholtaan lähes yhtäsuuren öljyä tai maakaasua käyttävän lämpövoimalaitoksen rakentamista samalle tonille. Purkaminen ei tulle käytännössä lainkaan kyseeseen.

Kreiskyn hallitus ei tietenkään kiirehdi ratkaisuisaan, sillä aika työskentelee Kreiskyn hyväksi. Uusi kansanäänestys saattaa olla edessä yllättävänkin nopeasti, mikäli on luotamista niihin väläytelyihin lausuntoihin, joiden mukaan Wienissä on jo ensi syksynä odotettavissa sähkökatkoksia energiapulan johdosta. Muutama pidempi sähkökatkos pääkaupungissa, jossa asuu yli viidesosa maan väestöstä, olisi tehokkain mahdollinen tapa opettaa energiapolitiikan perusasioita "niskuroivalle" kansalle. Jos väitteissä näin akuutista energiapulasta Wienin seudulla on totuutta edes siteeksi, ei ole mitään syytä epäillä, etteikö Kreisky olisi ollut tilanteesta tietoinen jo kauemman aikaa. Joka tapauksessa Zwentendorfin käynnistämisen puolesta työskentelevät voimat ovat riittävän mahtavia, jotta sen käyttöönotto lieene vain ajan kysymys.

Kansanäänestyksen opetukset

Huolimatta siitä, että kansalaisten ratkaisu ilmeisesti vain hieman viivästytti ydinvoimahojelman toteuttamista, Itävallan kansanäänestys tuotti tiettyjä historiallisia opetuksia, joista muutamia voidaan ehkä yleistää seuraavasti:

- Ennen perusteellista julkista keskustelua suoritettut mielipidetiedustelut kansalaisten suhtautumisesta ydinvoiman käyttöön eivät ole kovin luotettavia (sen sijaan julkisen debatin jälkeen, äänestyspäivän aaton gallup-tulokset olivat yhtä tarkkoja kuin vaaligallupit yleensä).

- Julkisen keskustelun myötä kansalaiset suhtautuvat kriittisemmin ydinvoimaan ja ovat valmiita tinkimään kansantalouden kasvunäkymistä välttääkseen ydinvoimaan liittyviä riskejä (asetelma on tietenkin toinen, jos maassa on entuudestaan ydinvoimalaitoksia).

- Keskustelu ydinvoiman puolesta kuin sitä vastaan on paljolti tunnepitoista, mutta se tuo hyvin esiin keskeiset taloudelliset, psykologiset ja eettiset kysymykset, joiden perusteella yksilö joutuu ratkaisunsa tekemään.

- Puoluepoliittinen valtakamppailu vai-

kuttaa sekä äänestysasetelmaan että äänestystuloksiin.

Vaikka kaikkia yllämainittuja piirteitä ei olekaan yksityiskohtaisesti käsitelty edellä, ne pätevät hyvin Itävallan tilanteessa, ja ilmeisesti yleisemminkin. Näitä "opetuksia" tuskin voidaan pitää kovin yllättävinä, mutta ehkä mielenkiintoisin tulos on julkisen keskustelun ydinvoiman kannatusta vähentävä vaikutus. Joissain kansainvälisissä tulkinnoissa (mm. Suomessa) on kiinnitetty huomiota siihen, että ydinvoimalan lähiympäristössä, esim. Wienissä ja itse Zwentendorfin kylässä, niukahko enemmistö äänesti voimalan käynnistämisen puolesta. Sen sijaan voimalaan nähden maan etäisimmässä kolkassa, Vorarlbergin osavaltiossa ei-ääniä kertyi 84 %, minkä syyksi on esitetty "etäisyydestä johtuvaa asiantuntemattomuutta". Luontevampi selitys kuitenkin on, että muualla Itävallassa ydinvoimakeskustelu pääsi vauhtiin vasta pari kuukautta ennen äänestyspäivää, kun taas Vorarlbergissa kiivas debatti oli jatkunut jo viitisen vuotta. Lieene todennäköistä, että ellei kansalaisia onnistuta pahanpäiväisesti pelottelemaan taloudellisilla vaikeuksilla (mikä tosin Itävallassa saattaa seuraavalla kierroksella onnistua), julkinen keskustelu on omiaan vähentämään ydinvoiman kannatusta. Tämä on epäilemättä arvokas tieto niin ydinvoiman kannattajille kuin vastustajillekin.

Muissa maissa on kiinnostuneina seurattu Itävallan tapahtumia, joiden nykyistä "väliaikatulosta" voitaneen pitää ydinvoimateollisuuden viime vuosien toiseksi suurimpana tappiona. (Suurin takaisku oli epäilemättä, kun Yhdysvaltain ydinergiateollisuutta valvova elin, NRC äskettäin osittain irtisanoitui ns. Rasmussenin raportista. Tässä v. 1974 valmistuneessa, 1400-sivuisessa raportissa ydinonnettomuuksien vaara arvioitiin lähes olemattomaksi ja sitä on viime vuodet ahkerasti siteerattu luotettavana todistuksena ydinenergian turvallisuudesta.) Itävallan kokemukset tuskin innostavat muita hallituksia koettelemaan ydinvoimalapolitiikkaansa kannatusta kansanäänestyksessä. Suurin osa esim. Eurooppaa on jo kuitenkin pysyvästi sitoutunut ydinenergiaan, mutta Itävallan ohella esim. Tanska, Norja ja Portugal ovat toistaiseksi tulleet toimeen ilman sitä. Näissä maissa ydinkysymysten ratkaisut saattavat vielä olla edessä. □

SUOMEN KOULUTUSPOLITIIKAN SUUNNASTA

Suomessa näyttää kärjistyvän kahden kasvat- ja ihmiskäsityksen vastakohta. Hallitsevan ajattelun mukaan ihminen on itsetajuntaan ja itsemääräykseen melko kykenemätön olio, joka ensin ohjataan tarkoin säädettyyn koulutusputkeen ja sitten — ne jotka mahtuvat — tuotantoputkeen. Heikoissa asemassa on toistaiseksi vastakkainen käsitys: sen mukaan ihminen on itsetietoisuuteen ja itsemääräykseen kykenevä olento, joka voi omakohtaisesti kehittää itseään. Tarkastelen näiden kahden ajatustavan perustelua ja toteutumista. Nimitän niitä hieman haastavasti välineelliseksi tai *teknokraattiseksi* ja *humanistiseksi* tai ihmiskeskeiseksi kasvatusajatteluksi.

On tosin mainittava kolmaskin ajatustapa. Se on oikeastaan *ajatuksettomuus*, se että vallitsevaa koulutusjärjestelmää ilman syvempiä perusteita ”pestään ja paikkaillaan”. Vastaa julkistettu *Peruskoulun opetuksen kehittämissuunnitelma* on siitä esimerkki. Peruskoulu olisi tarvinnut paljon perustavampaa sisäistä kehittämistä. Jarruna ei ole tietäkseni niinkään kouluhallitus kuin opetusministeriö.

Ajankohtainen esimerkki teknoraattisen koulutusputki-ajattelun voittokulusta ovat vuoden 1978 lopulla annetut *asetukset tutkinnonuudistuksesta* korkeakouluissa. Onnettomampaa yliopistopoliittista ratkaisua saa hakea sitten tsaari Nikolai I:n ”yliopistoreformin”, joka sekin pyrki tekemään yliopistosta virkamieskoulun. Ja edelleen ajankohdainen on J. W. Snellmanin näkemys tieteellisestä sivistyksestä yliopiston kasvatustehtävänä. Keskustelu yliopiston sivistystehtävästä ei saisi päättyä.

Hallitsevan koulutusajattelun harhat

Uuden koulutusajattelun aloitti osaltaan ns. koulutusrakennekomitea, joka toi voimakkaasti esiin jatkuvan koulutuksen periaatteen. Periaate on sinänsä hyvä, mutta siihen liittyi alun alkaen harhaanjohtavia painotuksia.

Eräs sellainen oli jo siirtymä *kasvatuksen* käsitteestä *koulutuksen* käsitteeseen, joka pi-

täisi rajoittaa pelkästään itsetiedottomiin olioihin, kasveihin ja eläimiin kohdistuvaan toimintaan.

Ehkä tärkein lipsahdus jatkossa oli siirtymä *tutkintokeskeiseen* ajatteluun. Jatkuvan ja monitahoisen inhimillisen kasvun asemesta nähtiin tikapuut, joilla astutaan tutkinnosta tutkintoon. Jatkuvan kasvatuksen ajatus on siten saanut varsin lattean sisällön, mutta on helpommin suunniteltavissa, teknokraattisesti hallittavissa.

Tähän liittyvä harhatie on opintojen *atomisoiminen*, kun sekä korkeakoulujen että keskiasteen uudistuksessa opiskelu nähdään ns. opintojaksojen suorittamisena. (Esim. Jyväskylässä opiskelijat sanovat ”nappaavansa opintojaksoja”.) Se on selvästi myös opintojen pinnallistamista, vieraantumista kaikista persoonallisuuden kehityksen tavoitteista.

Tässä koulutusajattelussa tapahtuu myös merkittävä inhimillisen tiedon *esineellistyminen*, reifioituminen. Tieto nähdään ns. tietopaketteina. Tällöin hämärtyy se tosiasia, että aito tietäminen voi olla vain subjektin aktiivista ymmärtävää, tiedostavaa toimintaa. Edelleen tämä koulutusajattelu, jonka näköpiiristä katoaa sivistymisen ajatus, voi pohjaltaan käsittää vain kasvatuksen *ammattillisen* arvon. Ja senkin pinnallisesti, valmiina tietoina ja taitoina.

Sellaisen aidosti teknokraattisen koulutusajattelun pohjalta syntyi vuonna 1978 *valtioneuvoston periaatepäätös aikuiskoulutuksesta*. Jopa vuoden 1971 koulutuskomitean mietintö on avarampi: se puhuu vakavasti ”ihmisen monipuolisesta kehityksestä”, jonka se asettaa yhdeksi koko yhteiskuntapolitiikan ylimmistä päämääristä.

Uuden ajattelun etsimistä

Yritän nyt hahmottaa toista, humanistista tai suomeksi ihmiskeskeistä ajatustapaa. Se tuli jossain määrin esille Opetussuunnitelmakomitean mietinnössä ja pääsi sitä tietä hiukan vaikuttamaan keskiasteen uudistukseen, ainakin lukion osalta.

ERILAISISTA KÄSITESISTEEMEISTÄ IHMISEN KOKONAISUUDEN TUTKIMUKSESSA

Filosofiset ihmiskäsitykset, joille empiirinen ihmistutkimus perustuu, voidaan vahvasti yksinkertaistaen koota kahteen ryhmään, joissa edellytetään,

- 1) että ihminen on sellainen kokonaisuus, joka on käsitettävissä yhden olemassaolon perusmuodon pohjalta (aine, henki),
- 2) että ihminen realisoituu erilaisissa olemassaolon perusmuodoissa (kahdessa tai useamassa).

Nämä päätyypit ovat olleet kilpailusuhteessa läpi tieteen historian.

Seuraavassa otetaan lähtökohdaksi jälkimäinen ihmiskäsitys ja koetetaan perustella se. Samalla pyritään osoittamaan, että ih-

minen kuitenkin on kokonaisuus. Näin kehkeytyvää ihmiskäsitystä voitaisiin alustavasti luonnehtia *moneuden ykseydeksi*.

Ihmisen realisoitumisen monimuotoisuus

Nykyisin on olemassa joukko eriytyneitä ihmistieteitä. Niistä puhuttaessa todetaan usein, että ihmistieteiden erillisyyks on vain metodista pluralismia. Sen mukaan empiirinen tutkimus osoittaisi, mitä ihminen on. Tällöin kuitenkin ihmiskäsitys muodostuu triviaaliksi. Ihminen voidaan esim. panna tekemään kuperkeikkoja taaksepäin ja todeta sitten, että ihminen realisoituu kuperkeikkoja

Wilenius...

On tehtävä pari yksinkertaista jo joidenkin mielestä kulunutta erottelua.

Ensinnäkin on nähtävä persoonallisuuden alueet: tiedollinen, tunteenomainen ja toiminnallinen. Ihminen on paljolti *tasapainolento*, jonka tasapainoinen kasvu ja kasvatusta käsittää kaikki kolme aluetta. Kasvatus on osittain terapiaa; se korjaa yksipuolisen sivilisaation tuottamia vaurioita.

Tämä ei varmasti vielä riitä uuden sivistysajattelun ihmiskuvaksi. On otettava myös huomioon se alussa mainittu tosiasia, että ihminen erotukseksi eläimestä on — tosin vasta kasvun tuloksena — itsetietoinen ja sen pohjalta itsemääräinen, autonominen olento. Niin Snellman kuin Steiner painottivat, että kasvatus tähtää itsekasvatukseen. Sen pohjan luominen on kasvatuksen ehkä olennaisin tarkoitus.

Toinen yksinkertainen ja tärkeä erottelu on se että varsinaisen *palkkatyön* ohella ihmisen

kokonaiselämään kuuluu yhä enemmän myös *muu yhteiskunnallinen osallistuminen ja vapaa-ajan käyttö*. Nämä kolme aluetta tietenkin kietoutuvat toisiinsa. Vapaa-ajan rakentava käyttö tukee työssä onnistumista.

Kokoavasti ja osuvasti tämän sivistysajattelun on Suomessa esittänyt Snellman, kuten olen yrittänyt osoittaa ”Snellmanin linjan” (1978) loppuluvussa ”Kasvu ja kasvatusta”. Tällä vuosisadalla sitä edustaa omalla tavallaan Steiner, jonka ajatuksiin kannattaisi enemmän kiinnittää huomiota. Niiden pohjalta on — Steiner-koulujen ohella lähtenyt Helsingissä Kriittisen korkeakoulun yhteydessä toimiva aikuiskasvatuskokeilu, *Inhimillisen kasvun seminaari*, joka persoonallisuuden kokonaiskasvuun tähtäävänä iltaseminaarina näyttää hyvin vastaavan työssä käyvien ihmisten tarpeita.

On korkea aika ja kolmastoista hetki arvioida uudelleen Suomen koulutuspolitiikan suunta. □

taaksepäin tekeväenä olentona. Tietenkin ihminen voi tätäkin olla, mutta se ei ole mitään ihmistä yleensä luonnehtivaa eikä hänen käsittämisekseen välttämätöntä. Ihmisen olemusta ei voida johtaa empiirisistä tutkimustuloksista. Ihmisen olemassaolon realisoitumista on siksi tarkasteltava filosofisesti kysyen, mitä *olemisen perusmuotoja* järjellisytemme edellyttää erityneiksi silloin, kun ihmistä ryhdytään empiirisesti tutkimaan.

Ihmisen olemassaolon käsittämiseksi välttämättömät olemisen muodot perustelee ymmärryksellemme *olemisen logiikka*. Ihmisen realisoituminen edellyttää kolmea olemisen perusmuotoa. Nämä ovat *maailma*, *orgaanisen olemassaolo* ja *tajunnallisuus*.

Maailma on tämän filosofian näkemyksen mukaan ihmisen 'sijoittuneisuusfääri', Spielraum, jossa ja johon suhteutuen ja jonka ehdoilla hän vain voi olla olemassaoleva. Maailma on kaikkien niiden mahdollisten olotilojen ja -ilmiöiden kokonaisuus, joihin ihmiset voivat joutua suhteisiin. Maailma tässä katsannossa ei ole mikään ihmiseen kausaalisesti vaikuttavien ulkopuolisten tekijöiden kokonaisuus, vaan jotakin häneen paljon perustavammin kuuluvaa. Ihminen on relationaalisuutta maailmaan jo olemassaolonsa kautta. Tietystä mielessä me siten *olemme* maailmaa. Sitä osaa maailmasta, johon kukin yksityinen ihminen joutuu suhteeseen, kutsutaan hänen *situaatiokseen* eli elämäntilanteekseen. Situaatio on siten osa maailmaa. Kun esim. yksilön situaatiossa esiintyy häiriöitä, koskevat ne aina välittömästi tämän ihmisen olemassaoloa. Jos perhesuhteissa on vääristymiä, on vaurio välittömästi myös perheen jäsenissä, koska heidän olemassaolonsa on juuri joko lapseutta, aviopuolisuutta tai vanhemmuutta.

Orgaaninen olemassaolo ja tajunnallisuus ovat niitä ihmisen olemassaolon perusmuotoja, joista ihmiskäsitysten yhteydessä tavallisin puhutaan. Niiden perustavaa laatua oleva erilaisuus on kuitenkin usein kielletty ja herätetty toiveita siitä, että niitä voitaisiin joskus tutkia yhtenä olemassaolon muotona ja tällöin vain orgaanisena tapahtumisena.

Sen ihmiskäsityksen kannalta, jota edellä on luonnosteltu, tällaiset ajatuskulut ovat erheellisiä. Orgaanisen tapahtumisen ja tajunnallisuuden ero tulee ilmeiseksi, kun huomataan, että tajunnallisuudessa voidaan tietää orgaaninen olemassaolo. Ero tietämisen ja sen kohteen välillä on aina ja kaikissa yhteyksissä

silloittamaton. Minkäänlainen empiirisen tutkimuksen kehitys ei voi sitä koskaan poistaa. Tieto planeetta Venuksesta ei ole planeetta Venus. Myös aina silloin, kun orgaanisesta tapahtumisesta jotakin tiedetään, tämä tietäminen on erityyppistä olevaista kuin itse orgaaninen tapahtuminen. Tämä tyyppiero on olemassa, vaikka tietämisen kohteena ovat ihmisen omat aivot, käyttäytyminen tai toiminta.

Ihmisen olemassaolon perusmuodoista puhuttaessa on ensiarvoisen tärkeätä käsittää tajunnallisuuden olemus. Sehän on tietämisestä väljässä merkityksessä tai ymmärtämistä, jolloin sillä tarkoitetaan kaikkea mieltämistä. Siinä on kyseessä *mielen* (noeman) ilmeneminen ja mielen keskinäisiin mielellisiin suhteisiin asettuminen. Mieli on se merkityssisältö, jolla objekti tai asia ymmärretään joksikin. Kun mieli ilmenee teoreettisessa tietämisessä ja skitsofrenisessä harhassa, on niiden välillä vain ymmärtämisen aste-ero. Molemmissa on kyseessä mielen ilmeneminen. Sen sijaan aivo-prosessin ja mielen ero kummassakin tapauksessa erikseen on olemisen logiikan katsannossa erittäin selvä.

Käsitteet ja käsitesysteemit

Tajunnallisuudessa ilmenevät mielet voivat olla luonteeltaan tietoa, tunnetta, uskoa, jne. Sanomme, että mielet edustavat tällöin erilaisia *evidenssityyppejä* (evidenssi = varmuus, ilmeisyys). Mielen ilmenemisessä muodostuvat merkityssuhteet ovat erilaisia paitsi evidenssityyppiensä johdosta myös tiedostus- ja selkeytysasteidensa kannoilta. Kaikkia näitä erilaisia mielen ilmenemisen muotoja joudutaan tutkimaan psykologiassa ja psykiatriassa. Tieteellinen tutkimus itse ope-roi — ainakin loppuvaiheessaan — käsitteellisyden tason saavuttaneilla merkityssuh-teilla.

Käsitteillä ihmisen ajatusvälineinä on *sisältö* ja *ala*. Sisällöllä tarkoitetaan niitä ominaisuuksia, joita sillä ilmiöllä, johon käsitettä sovelletaan, katsotaan olevan. Alalla tarkoitetaan niitä ilmiöitä, joihin käsitettä sovelletaan. Esim. pneumonian käsitteen sisällöllä tarkoitetaan kaikkia niitä kuvauksia, joilla lääkäri tämän sairauden luonnehtii, ja sen alalla niitä elimiä ja elinjärjestelmiä, joissa tämä sairaus ilmenee. Käsitteen sisältö ja ala kuuluvat erottamattomasti yhteen. Kun

käsitteet liittyvät ominaisuuksiensa johdosta toisiinsa, muodostuu *käsitesysteemejä*. Tieteet ovat itse asiassa vain tarkoituksenmukaisia käsitesysteemejä. Millaisia käsitesysteemejä ihmisen kokonaisuuden ja siinä esiintyvien häiriöiden tutkimiseksi tarvitaan? Yleiseksi perusvaatimukseksi on tällöin asetettava niiden adekvaattisuus. Adekvaattisuus tarkoittaa juuri sitä, että käsitteiden sisältö vastaa niitä ominaisuuksia ja relaatioita, joita tarkastelun alaisilla ilmiöillä on.

Kun tutkitaan situaatiota, jossa ihminen realisoituu olemassaolevaksi, tarvitaan siihen monenlaisia kulttuuria, yhteiskuntarakenteita, perhesuhteita yms. adekvaattisesti kuvaavia ja selittäviä käsitesysteemejä. Jos tiluun rakennetekijöiden piirissä esiintyy epäsuotuisuuksia tai häiriöitä, on niiden kuvauksessa noudatettava kyseessä olevien ilmiöiden luonteen edellyttämää käsitteekieltä. Asiantilat eivät epäsuotuisinakaan muutu olemuksellisesti toisiksi normaalitiloihin verrattuna. Metaforiset ilmaukset kuten esim. puhe yhteiskunnan ja kulttuurin sairaudesta ovat hämmäntäviä, koska ilmiöihin sovelletaan käsitteitä, joiden sisältöominaisuudet eivät vastaa ilmiöiden ominaisuuksia. Siksi tällaisen puhe-tavan pitäisi olla tieteellisuontoisissa keskusteluyhteyksissä ehdottomasti kiellettyä.

Kun empiirisesti tutkitaan orgaanista tapahtumista, tarvitaan siihen sellaisia kuvaavia ja selittäviä käsitteitä, jotka ovat kyseessä olevien ilmiöiden perusluonteen, esim. kudosten rakenteen ja kasvun, aineenvaihdunnan yms. fysiologisten prosessien kannalta adekvaatteja. Kuvausta ei voida vierottaa pois elintoimintojen olemuksesta, vaikka on sallittava tietty idealisointi ja abstraktio, jotka ovat teorianmuodostuksessa tarpeen. Samat käsitteet ja käsitesysteemit, joilla kuvataan esim. liberalismia, tasa-arvoa jne., eivät sovi orgaanisen tapahtumisen kuvaukseen, koska näillä käsitteillä on aivan erilaisia asiantiloja vastaavat sisältönsä ja alansa.

Tajunnan tutkimus on ymmärtämisen kokonaisuuden tutkimista. Tajunnan kuvauksessa käytettävien käsitteiden sisältöinä täytyy siksi olla *mielellisyyden* ominaisuuksia ja relaatioita sekä alana se ihmisen realisoitumisen muoto, jossa mielet ilmenevät eli tajunnan eri tiedostus- ja selkeysasteet.

Usein väitetään, että tajunnan tutkimus on kuitenkin lopulta samanlaista kuin orgaanisen tapahtumisen ja elottoman luonnon tut-

kimuskin. Näissä ajatuskuluissa on kuitenkin jotain vialla.

Koska käsitteen sisällön tulee vastata niitä ominaisuuksia, joita tutkittavalla ilmiöllä on, ja sen sovellutusalan tulee rajautua niistä ilmiöistä, joilla on näitä ominaisuuksia, on selviö, että tajunnallisen kokemuksen tutkimus tarvitsee omat käsitteensä ja käsitesysteemin, eli muusta ihmistutkimuksesta eroavan tieteen. Tämä välttämättömyys seuraa ko. ilmiökokonaisuuden olemisen luonteesta. Siksi on turhaa taistella sellaista vastaan, jota ei voi toiseksi muuttaa muu kuin sellainen ihmisen uusi luominen, jonka jälkeen hän ei enää olisikaan tajunnallisesti olemassaoleva.

Ihmisen olemassaolon kokonaisuus

Ihmisen olemassaolon perusmuodot situaatio, orgaaninen tapahtuminen ja tajunnallisuus eivät ole mitään hänen erillisiä osiaan. Niillä vain nimetään olemisen tyypit, joita ihmisen realisoituminen noudattaa. Olemisen tyypeistä seuraavat problematiikkatyytit empiiriselle tutkimukselle. Olemisen tyypejä edustavien ilmiöiden käsitetään kietoutuvan ihmisen olemassaolossa yhteen siten, ettei irrallisuutta missään vaiheessa synny.

Ajateltakoon ihmistä liikennevaloissa. Tämä pieni ihmisen olemassaolon katkelma edellyttää kutakin olemismuotoa olevaa 'vastinetapahtumaa'. Punainen valo on ihmisen senhetkisen tiluun eräs tärkeä rakennetekijä. Jotta se voitaisiin havaita on edellytettävä kehon aistijärjestelmät. Jotta merkivalo ymmärrettäisiin käyttäytymisen normiluonteiseksi ohjeeksi, on edellytettävä tajunta. Mikään näistä eri olemismuotoja edustavista 'vastinetapahtumista' ei voi puuttua, jotta "ihminen liikennevaloissa" voisi realisoitua. Tässä esimerkissä on pelkistetty esiin vain eräs 'vastinetapahtumien' yhteenkietoutuminen. Periaatteessa samaan tapaan on ihmisen olemassaolo ymmärrettävä erilaisten 'vastinetapahtumien' komplisoituneena kokonaisuutena.

Jotta siis orgaanista tapahtumista ja tajuntaa voisi olla olemassa, täytyy edellyttää niiden situaatio. Situaatio on orgaanisen tapahtumisen ja tajunnan olemassaolon ehto. Koska orgaaninen tapahtuminen on mielekkäässä suhteessa tiluun ja tajunta mielellisessä suhteessa siihen, ne kumpikin omalla tavallaan 'ymmärtävät' tiluunsa. Orgaaninen

Delfiiniviikot

2.-18. 4.

Edullinen tarjous kirjakaupoissa 2.-18. 4. Kaikki Delfiinikirjat 5 mk normaalihintaa huo-keammalla. Käyttäkää oheista Delfiniseteliä.

Delfinisarja –
taskukirjojen kärkeä
jo 12 vuotta.

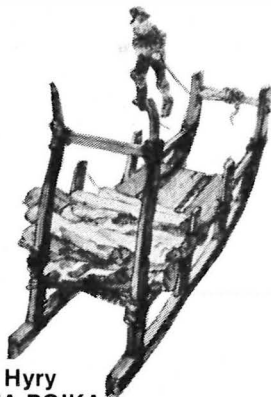
Monipuolinen, uudistuva,
tinkimättömän korkea-
tasoinen sarja, jossa
on tällä hetkellä saata-
vissa 91 eri kirjaa.

Muita uusimpia Delfiinikirjoja

Volter Kilpi, Pitäjän pienempiä; Joel Lehtonen, Putkinotko; Olavi Paavolainen, Lähtö ja loitsu; F.E. Sillanpää, Piika ja muita kertomuksia; Kössi Kaatra, Alhaisolauluja; Kai Laitinen, Aino Kallaksen maailmaa; Tuomas Anhava, Täällä kaukana; August Strindberg, Mestari Olavi; Anton Tšehov, Vaimoni ja muita novelleja; Heinrich Böll, Tohtori Murken kootut tauot; Federico Garcia Lorca, Doña Rosita ja muita näytelmiä; Eugen Herrigel, Zen ja jousella ampumisen taito; Viestin virtauksia, toim. Erja Erholm ja Leif Aberg; Erkki Laurila, Ydinenergiapolitiikan harhailut; Gaetano Benedetti, Kliininen psykoterapia; Pentti Saarikoski, Jalkapolku; Guillaume Apollinaire, Alcools; Aisopoksen tarinoita; Jörn Donner, Berliini-raportti; Ilja Ehrenburg, Tšehovia lukiessa; Nikolai Gogol, Kuolleet sielut, suomentanut Samuli S.; Olaus Magnus Gothus, Pohjoisten kansojen historia, Suomea koskevat kuvaukset; Ihara Salkaku, Viisi naista jotka rakastivat rakkautta; Göran Sonnevi, Keskeneräinen kieli.

Nyt yhdellä kertaa kymmenen uutta Delfiinikirjaa

Antti Hyry ISÄ JA POIKA

Hyryn antoisimpia teoksia, kertomus isän ja pojan suhteesta, inhimillisen yhteyden rakentamisen vaikeudesta ja rikkaudesta. 183 s. Ovh. 36,-

Pentti Haanpää VÄÄPELI SADON TAPAUUS

Vuonna 1935 ilmestynyt romaani, Haanpään tuotannon parasta osaa; väkevä vastalause kaikkinaiselle sorroille, toisen ihmisen nöyryyttämiselle. 128 s. Ovh. 36,-

Joel Lehtonen HYVÄSTIJÄTTÖ LINTUKODOLLE

Runoja valosta, kesästä, lämmöstä, joka katoaa. Lehtosen hyvästijättö elämälle: epäsentimentaalinen, todellisuuden-tajuinen, selkeä, mutta myös epätoivoinen. 118 s. Ovh. 32,-

Marja-Leena Mikkola VENÄLÄISET NAISET

Kahdeksan novellia novellitekniiikan taiturin Mikkolan esikoisteoksesta Naisia ja koelmasta Lääkärin rouva -ton novelli Sumu. 188 s. Ovh. 38,-

Aino Kallas SUDENMORSIAN

Aino Kallaksen keskeisiä teoksia, 1928 ilmestynyt. vanhaan kansanuskomukseen pohjautuva romaani hiidenmaalaisen metsävahdin nuoren vaimon kaksoiselämästä. 141 s. Ovh. 32,-

Eino Leino ELÄMÄNI KUVAKIRJA

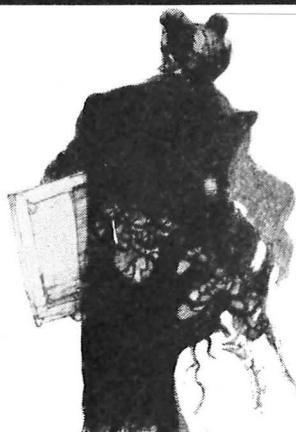
Radiossa viime kesänä luettujen Leinon muistelmien ensimmäinen ja viimeiseksi jäänyt osa, joka kertoo vuosista 1878-95 kirjailijan elämässä. 263 s. Ovh. 38,-

Samuli Paronen KUOLISMAANTIE

Vuonna 1967 ilmestynyt Parosen toinen romaani, läpimurtoteos, viime sotiamme uudesta näkökulmasta, uusin keinoin kuvaava teos. 151 s. Ovh. 36,-

Antti Tuuri ASIAINTUNTIJA

Kaksitoista novellia jännittävän, yllätyksellisen nykynovellistin Tuurin kolmesta kokoelmasta, Lauantaina illalla, Seitsemän kertomusta ja Vuosi elämästä. 192 s. Ovh. 32,-

Paavo Rintala JUMALA ON KAUNEUS

Laajan keskustelun virittänyt taiteilijaromaani, jonka innoittaja on pohjalainen maalari Vilho Lampi; kertomus taiteilijan kamppailusta kauneuteen, täydellisyyteen. 285 s. Ovh. 34,-

Marja-Liisa Vartio RUNOT JA PROOSARUNOT

Vartion koko upea runotuo-
tanto; materiaalin suu-
reelta osalta kansamme
arkaisesta vaiheesta,
kansanrunouden,
myyttien, loitsujen ja
legendojen maailmasta
noutavaa lyriikkaa. 88 s. Ovh. 32,-

Delfiiniseteli

Setelietu on voimassa
2.-18. 4. 1979

Esittäessänne tämän setelin kirjakaupassa saatte jokaisen ostamanne Delfiinikirjan 5 markkaa normaalihintaa huokeammalla.

ARVO

5-

tapahtuminen ja tajunta ovat siten situaationsa ymmärtämisen ehtoja. Orgaaninen tapahtuminen on myös tajunnan olemassaolon ehto, mutta toisessa mielessä kuin situaatio on tajunnan olemassaolon ehto. Situaatio tarjoaa sen faktisuuden eli asiasisälön, jota mielellisesti ymmärretään, mutta orgaaninen olemassaolo sen 'systeemin', jonka avulla tai kautta näin ymmärretään. Toisaalta tajunta on myös orgaanisen tapahtumisen ymmärtämisen ehto.

Puheena olevia olemisen perusmuotoja edustavat ilmiöt ovat siten nähtävissä ihmisen olemassaolon realisoitumisessa joko ehdon tai toteutuman kannoilta yhtäaikaisesti ja vuorottaisesti kokonaisuutta muodostavina. Ihmistä empiirisesti tutkittaessa situaatio, orgaaninen tapahtuminen ja tajunta ovat siinä yhä alkuperäisinä 'länäolevia'. Ratkaisevaa ei siksi kokonaisuutta selvittämään pyrittäessä ole, mistä olemassaolon muodon piiristä lähdetään. Koska minkään eri olemassaolon muotoja edustavan ilmiön ei edellytetä olevan ehdottomasti primaarisinta eikä vain toisen syy, ei kausaalisuusajattelu näytä luontuvan tämän kokonaisuuden tarkasteluun. Puheena oleva 'kolmikantainen' lähtökohta on aidosti inhimillinen ja siksi luonnontieteellinen syy-vaikutus-skeema on sen tutkimiseen liian pelkistetty. Erityisen vieraaksi kausaalisuusajattelun kannalta muodostuu tässä se, että ihmisen oman situaationsa ja orgaanisen tapahtumisensa ymmärtäminen on jo sisäistyneenä näissä hänen olemassaolon muodoissaan ja koko ajan modifioi sitä, mitä ne ovat. Situaatiota, orgaanista tapahtumista ja tajunnallisuutta edustavien ilmiöiden toisiinsa kietoutuneisuuden edellytetään jatkuvan ihmisen olemassaolossa.

Eri olemisen tyyppjä edustavat ilmiöt eivät kuitenkaan menetä milloinkaan omaa spesifistä luonnettaan. Siksi kutakin ilmiötyyppiä on toisiinsa kietoutuneenakin empiirisesti tutkittava kunkin olemusta vastaavien käsitesysteemien avulla. Kun näin menetellään, on mahdollista saada esiin myös se dynamiikka, joka esim. psyykkisissä häiriöissä ja psykosomaattisissa ongelmissa näyttää olevan niin tärkeä selittävä tekijä.

Tajunta on tässä dialektisessa kokonaisuudessa sikäli omalaatuisessa asemassa, että samalla kun se modifioi kokonaisuutta, siinä alati kuvastuu kokonaisuuden tila merkityssuhteina. Kun tutkitaan tajuntaa, ei siis tut-

kita vain sitä itseään, vaan myös situaatiota ja orgaanista tapahtumista siten kuin ne heijastuvat merkityssuhteina. Siksi merkityskokemusta käytetäänkin ratkaisevan tärkeällä tavalla hyväksi kokonaisuuden tilaa arvioitaessa. Tajunnan tarjoamaa kanavaa käytetään myös hyväksi käänteisesti kokonaisuuteen vaikuttaessa kuten opetuksessa, kasvatuksessa, psykoterapiassa ym. Tajunnan kautta merkityskokemuksina annetut vaikutukset ovat kuitenkin mukana myös orgaanisessa tapahtumisessa ja situaatioissa, koska edellä kuvatulla dialektisella vastavuoroisuudella on ihmisen olemassaoloa yhdentävä funktio.

Ihmistutkimuksen paradigmat

Paradigmalla tarkoitetaan tässä Kuhnin (1962) käsitteeseen liittyen tutkimuksen omaksumaa näkökulmavalintaa, josta kokonaisproblematiikkaa tieteissä lähestytään.

Ihmisen ongelman kokonais selvittely edellyttää aina useammanlaisia paradigmoja. Näin ihmistutkimuksessa välttämättömiä olisivat ainakin paradigmat, jotka avaavat tutkivan näkökulman ihmisen situaatioon, orgaaniseen tapahtumiseen ja tajunnallisuuteen.

Ihmisen tutkimus erilaisissa paradigmoissa ja niihin sijoittuvissa käsitesysteemeissä palvelee kokonaisuuden kannalta aina vain rajoitettua selvitystarvetta. Kaikissa tutkimusyrityksissä joudutaan joko kätkeytyä tai avoimesti edellyttämään toisia lähestymistapoja ja niissä saavutettavia tuloksia. Siksi paradigmat ja niihin sijoittuvat käsitesysteemit ovat lopulta epäitsenäisiä. Niiden suhteellinen itenäisyys on kuitenkin tunnustettava, sillä muutoin emme voi tutkijoina toimia. Paradigmaa, joka avaisi ihmisen kokonaisuuteen yhden tyyppisen empiirisen tutkimusorientaation, ei ole. Hieman paradoksaalisesti puhuen ihmisen kokonaisuus on siten käsitettävissä vain erilaisuuden tiedostamisen kautta. Ellemme halua kysyä, mitkä tekijät ja prosessit siihen osallistuvat, voimme vain sanoa, että ihmisen kokonaisuus on kokonaisuus. □

KIRJALLISUUTTA:

Rauhala, Lauri: *Psyykkinen häiriö ja psykoterapia filosofisen analyysin valossa. Weilin + Göös 1974.*

Rauhala, Lauri: *Filosofinen orientoituminen psykosomaatiikan ongelmaan. Kirjallisuus 1976.*

SISÄINEN VAPAUS

Vapautta voidaan pitää yksilön itseohjauksellisen toiminnan äärimmäisenä peruskriteerinä. Niin kauan kuin yksilö kokee toiminnassaan vapautta, niin kauan hänen toimintansa kumpuaa hänestä itsestään ja on juuri hänen toteutumistaan maailmassa. Toisaalta niin kauan kuin yksilön toiminta perustuu toiminnan itseohjaukseen, niin kauan hän on voimakkaasti tietoinen yksilöllisyydestään ja toimintavastuustaan. Samoin kuin tieteen piirissä etsitään sitä mikä on totta, samoin on yksilön toiminnassaan etsittävä vapauden kokemista.

Kun vapaus käsitetään yksilön toiminnallisen itseohjauksen kriteeriksi, niin silloin vapaudesta tulee asia, joka voidaan saavuttaa ja jossa voidaan vahvistua, samoin kuin se voidaan myös menettää ja siinä voidaan heikontua. Tältä pohjalta tarkastellen vapautta ei voida määritellä lopullisena periaatteena tai käsitteenä, vaan se on hyväksyttävä asiaksi, jonka tuntemuksessa voidaan loputtomasti edetä. Koska vapaus on yksilön asia, niin on myös hyväksyttävä että se kullekin yksilölle näkyy hänen tilanteestaan käsin ja hänen tilanteensa määrittelemänä.

Vaikka vapaudella olisikin merkitystä vain yksilöllisenä kokemuksena ja yksilön itseohjauksellisen toiminnan perustana, niin tämä ei silti mitätöi syytä vapaudesta puhumiseen. Tieto vapaudesta ei ole vapautta, vaan tietoa — ja näin vapaudesta tulee tietämisen eikä vapautumisen ongelma. Vapaudesta voidaan keskustella, mutta vain silloin kun kukin puhuu omasta vapaudestaan käsin. Näin vapaudesta puhumisesta tulee vapautumista. Vapaudesta keskusteltaessa erilaiset vapauden kokemukset kohtaavat toisensa, sen sijaan että päädyttäisiin samaan tulokseen, päädytään yksilöllisen ainutkertaisuuden syvenemiseen.

Vapaus on ihmisen itsetietoisuutta itseltään yksilönä. Tämän ”sisäisen vapauden” vastukset tulevat kahdelta suunnalta, toisaalta ulkoisista olosuhteista, toisaalta ihmisen sisältä. Ulkoisia vastuksia ovat kaikki ne tekijät, jotka pyrkivät estämään yksilön itseoh-

jauksellisen toiminnan jatkumista. Sisäisiä vastuksia ovat erilaiset pyyteet ja tarpeet, jotka heikentävät yksilön kykyä toimintansa itseohjaukseen. Nämä sisäiset esteet ovat usein huomattavasti vaikeampia kuin ulkoiset esteet, sillä ne ”rappeuttavat” itseohjauskoneiston. Yksilön kyky toiminnalliseen luovuuteen mahdollistaa useimmissa tapauksissa ulkoisen esteen kiertämisen, ja siten vapauden säilyttämisen, mutta sisäisten esteiden edessä ihminen on todella yksilönä vaikeuksissa. Kolmas vapauden vastus liittyy itse toimintaan, ja esiintyy silloin kun yksilö yrittää itseohjaukselleen liian vaikeaa toimintaa.

Vapaaksi voi kasvaa

Sisäisen vapauden kannalta ihminen ei ole syntynyt vapaaksi, vaan hän voi sellaiseksi kasvaa. Lapsuutensa ja nuoruutensa aikana ihminen käy läpi kehitysvaiheita, joiden yhteydessä hänessä kehittyy valmius toimintansa itseohjaukseen, huomattavin näistä tapahtuu n. 14 vuoden iässä. Toisaalta tässä vaiheessa ihmisen vastaista kykyä sisäiseen vapauteen voidaan ratkaisevasti häiritä. Myöhäisemmät vapauden edellytysten muokkautumisvaiheet ovat hienoviritteisempiä ja siten vaikeammin todettavissa, jopa itse tiedostettavissa. Heikosti tai häiritysti läpikäydyt kehitysvaiheet voivat johtaa siihen, että ihminen luopuu yksilöllisestä itsetietoisuudestaan, esim. jonkin ideologian tai arvon hyväksi. Tällöin itseohjauksen tilalle tulee ulkoinen ohjaus. Epä-vapaa ei tunne luontaista itsevastuuta toistaan ja on siten kyvytön eettiseen toimintaan.

Vallitsevassa kulttuurissa asetetaan yleisesti moraali eettisyyden edelle. Sanktiota käyttävää yhteisöllistä moraalia pidetään perustavampana kuin yksilön toiminnallista itsevastuuta. Syynä tähän yksilöllisyyden kehittymistä ehkäisevään tilanteeseen voidaan pitää tiedon ja tietämisen yliarvostusta ihmisen ”kokemuskentässä”. Subjektiviisuudesta riippumattoman tiedon kannalta yksilöllisyyden vahvistumisella ei ole merkitystä. Myös käsitys yhteiskunnasta organisaationa, jossa yksilö voidaan aina korvata toisella yksilöllä

minimoi yksilöllisyyden tarpeen. ”Suuret linjat” pitävät ihmisen yksilönä unessa. — Yksilöllisyyden kehittämisen vieroksunta saattaa myös johtua siitä ajatuskuvasta, että ihmisen nähdään kasvavan lapsesta, huomaamatta että yksilö kasvaa aikuisesta. Aikuisesta voi olla pitkä harppaus yksilöön, tämän sanan vahvassa merkityksessä.

Vapaus ymmärretään usein, oudosti, riippumattomuudeksi. Kuitenkin vapaus itseohjautuvuuden määräämässä merkityksessä toteutuu juuri riippuvuudessa. Yksilö on riippuvainen toimintakenttensä tarjoamista mahdollisuuksista, mitä vähemmän toimintamahdollisuuksia sitä vähemmän mahdollisuuksia toimintansa itseohjauksen kehittämiseen. Mitä helpompi ympäristö on sitä heikompi itseohjaus on kehitettävissä, ja mitä vaikeampi ympäristö on sitä vapaammaksi yksilö voi kasvaa. Yksilö on riippuvainen itseohjautumisen kehittymisen kannalta edullisesta ympäristöstä. Mitä enemmän on institutionaalista ohjausta ja säätelyä, sitä vähemmän on yksilöllä tilaa vapautumiseen. Riippumattomuus sisäisen vapauden yhteydessä merkitsee vain riippumattomuutta itseohjauksen kieltävistä tekijöistä.

Yksilöiden yhteistyö

Vaikka vapaus on yksilön sisäinen asia, hänen huolensa, niin vapaus on yksilöiden välistä riippuvuutta. Useimpien toimintojen läpivieminen on riippuvainen toisten yksilöiden mukanaolosta. Moni toiminta jäisi kesken ja vapaus sen yhteydessä saavuttamatta elleivät muut yksilöt osallistuisi toimintaan omalla panoksellaan. Yksilön vapaus voi saavuttaa merkittävät mittasuhteet vasta keskinäisessä toiminnassa muiden kanssa. Yksilöiden erilaiset kyvyt ja juuri heidän ainutkertaisuutensa tekevät heidät toisistaan riippuvaisiksi. Sisäinen vapaus johtaa interindividuaalisuuteen ja vapauden kunnioittamiseen kaikissa yksilöissä.

Sisäisen vapauden kasvuperustana ovat yksilön teot, olivat ne fyysisiä, psyykkisiä tai intellektuaalisia. Nämä teot ovat joko valintoja sen suhteen mitä aikaisemmin on tehnyt tai sen suhteen mitä joku toinen yksilö on tehnyt. Näin teot järjestyvät toiminnalliseksi kokonaisuudeksi. Saman teon toisto jossakin työssä mitätöi toimintansa itseohjauksen tarpeen ja estää yksilöllisen itsetietoisuuden kas-

vun. Yksilöllisyys aktivoituu vain itseohjautumisen yhteydessä. Joutuessaan valitsemaan tekojaan siten että toiminta edistyy on ihminen koko ajan yksilöllisyyden haasteiden edessä. Askel askeleelta etenevien toiminnallisten valintojen kautta on yksilön, joko yksin tai muiden kanssa, muodostettava toimintakokonaisuuksia. Yleensä yksilöllisyyden vaatimustaso päättyykin tähän. Joku taitaa ammatinsa kun hän kykenee tuottamaan toimintakokonaisuuksia.

Tie teoista valintojen kautta toimintakokonaisuuksiin huomioi vain osan ”yksilörakenteesta”. Kullakin hetkellä on yksilöllä takanaan oma toimintahistoriansa. Itseohjautumisesta voi olla kyse vain suhteessa yksilön kaikkeen tekemiseen. Toimintakokonaisuuksien toistaminen sellaisenaan, kuten ammateissa usein tapahtuu, merkitsee yksilöitymiskehityksen virikkeiden keskeytymistä. Tämä tilanne koetaan työn ja toiminnan epämielikkyytenä. Toiminta voi olla mielekästä vain suhteessa uusiin toimintoihin, jotka sitä toiminnallisesti jatkavat. Mielekkyysskokemus liittyy toimintakokonaisuuksien keskinäiseen järjestämiseen. Epämielikkyyks on usein seurausena siitä, että työ on organisoitu yksilön ”anatoomisen” hajoittamisen pohjalta, sen sijaan että se olisi yksilöiden keskinäistä toimintaa.

Joskus voi käydä niin, että yksilö kyllä koee työnsä ja toimintansa mielekkääksi, mutta jokin jää häiritsemään häntä ja saa hänet kokemaan itsensä jollakin tavalla sidotuksi ja epävapaaaksi. Sisäisen vapauden näkökulmasta tämä johtuu siitä, että toiminnan mielekkyyks ei ole itseohjautuvuuden ylin kriteeri, ts. myös mielekkyysskokemusten kesken tulee olla itseohjautuvaa järjestäytyneisyyttä ja etenemistä. Samaan toimintaan perustuvaa mielekkyyttä ei voida loppumattomasti toistaa. Mielekkyysskokemista on ohjattava eteenpäin. Vasta mielekkyysskokemusten keskinäisessä ja etenevässä järjestyneisyydessä voi ilmetä vapaus. Vapaus ilmenee silloin kun yksilö itseohjauksellisesti säätelee kaikkea toimintaansa, sekä työtään että harrastuksiaan. Tällaisena yksilön tilan yleiskriteerinä vapaus ei ole välittömästi tekoihin sidottu, vaan vapauden voi kokea miettiessään toiminnallista yleistilannettaan.

Vahva vapaus merkitsee että yksilö itseohjauksellisesti etenee aikaisemmasta toiminnastaan, kaikki tehdyt teot ovat järjestyneet

nykyhetken tuottaviksi. Kaikki keskenään järjestäytymätön toiminta heikentää itseohjautumisen mahdollisuuksia, ja siten myös vapautta. Uudet teot eivät ole tulevaisuuteen tähtääviä valintoja, vaan ne ovat nykyhetkestä huolehtimista, huolta siitä että nykyinen järjestyksellisesti kasvaa aikaisemmasta. Paradoksaalisesti voidaan sanoa että yksilö etenee tulevaisuuteen ”selkä edellä”.

Vapautumisen viisi vaihetta

Sisäisen vapauden kannalta yksilön vapaus on riippuvainen hänen toiminnastaan. Jokainen uusi teko saattaa yksilön uuteen tilanteeseen vapauden suhteen. Tämän takia vapautumisen prosessikululla on yksilölle tärkeä merkitys. Vapautumisen prosessi voidaan nähdä viitenä toisiaan seuraavana vaiheena.

Kriisi muodostaa prosessin ensimmäisen vaiheen. Pelkistään se voidaan luonnehtia tilanteeksi, jossa yksilö äkkiä kokee vieraantuneensa toiminnastaan. Syystä tai toisesta yksilön toiminta on irtaantunut itseohjauksesta ja yksilön itsetietoisuus on alkanut sumentua. Kriisi toteutuu kun yksilö itseohjautumiskoneistossaan huomaa näin tapahtuneen.

Kapina muodostaa prosessin seuraavan vaiheen. Kapinassa joka voi suuntautua joko ulos- tai sisäänpäin yksilö pyrkii irtautumaan kaikista niistä tekijöistä, jotka estävät itseohjaukseen palaamisen. Kapina voi kohdistua yhtä hyvin ulkoisiin esteisiin ja säätelytekijöihin kuin omiin arvostuksiin. Kapinan laajuus on riippuvainen kriisin vakavuudesta.

Kontrolli on prosessin kolmas vaihe. Tässä vaiheessa pyritään toteamaan, että itseohjautumisen esteet ovat todella lopullisesti kaikonneet. Usein yksilö toteuttaa kontrollin pitämällä jonkin aikaa yllä kaoottista tilannetta, joko itsessään tai ympäristössään. Kaaostamalla tilanteensa yksilö voi todeta onko vierasta säätelyä havaittavissa. *Kontakti* on neljäs vaihe. Tässä vaiheessa yksilö pyrkii saamaan uuden otteen aikaisempaan toimintahistoriaansa ja näkemään millä tavoin itseohjautuminen on saavutettavissa. Vaiheeseen liittyy usein myös uusien toimintalinjojen, toimintakontaktien, etsiminen.

Aktioksi voidaan sanoa viimeistä prosessivaihetta, jossa yksilö alkaa toteuttaa ja

vahvistaa toiminnallista itseohjautumistaan. Aktiovaiheessa yksilö tähtää vapauteen, sillä se merkitsee hänelle yksilöllisyyden toteutumisen kautta kykyä selviytyä elämäntilanteissa ja toisaalta kokemusta siitä, että eräs ihmisyyden perusarvo hänessä toteutuu, joka tekee hänet hyödylliseksi ”elämän kokonaisuudelle”. — Aktio-tilanteesta yksilö jälleen aikanaan joutuu kriisivaiheeseen. Tätä prosessia ei ole ymmärrettävä vain epäonnistumisen korjaamiseksi, se on nähtävä myös tarpeellisena muutos- ja kasvutapahtumana, jossa yksilö pystyy uudistamaan toiminnalliset lähtökohtansa.

Viisi erilaista suhdetta

Itseohjautumisena ilmenevä sisäinen vapaus merkitsee yksilölle aina yksinäisyyttä, hänen on katsottava kaikkea tapahtuvaa itsestään käsin ja vastattava vain omista teoistaan. Toisaalta juuri tämän yksinäisyyden kautta ihminen pystyy todella kohtaamaan toisen ihmisen ja löytämään tunnun ihmisyyden sisäisestä yhteydestä. Kahden yksilön välillä voi esiintyä viisi erilaista suhdetta, joissa vapaus esiintyy.

Välinpitämättömyys on yksilöiden keskinäinen suhde, joka sisäisen vapauden kannalta merkitsee sitä, että heidän mielekkyydsarvonsa eivät ole keskenään järjestäviä. Tätä tilannetta pidetään usein pelkästään kielteisenä, mutta silloin kuin välinpitämättömyyteen liittyy vapauden kokeminen, niin silloin se on toisen yksilön kunnioittamista ja pidättäytymistä puuttua hänen asioihinsa. Välinpitämättömyys voi olla hyvin hieno ja herkkä suhde kahden yksilön välillä.

Myös *alustumista* pidetään yleensä kielteisenä asiana. Kuitenkin aina on yksilöitä, joiden toimintaan minun on tukeuduttava saavuttaakseni vapauden omassa toiminnassani. Alistumisesta tulee siten tieni vapauteen. Havainnollisimmin tämä suhde ilmenee ihmisen ja hänen jumalansa välisessä suhteessa. Mutta erityisesti oppimista-pahtumissa on ”oikea alistuminen” tie vapauteen. Mutta alistumiseen tulee aina kuulua vapauden kokeminen ja tunto sen vahvistumisesta. Alistuminen on eräs muoto vapauden toteutumisesta ihmisten välisissä suhteissa.

Alistamista pidetään vielä kielteisempänä ilmiönä kuin alistumista. Kuitenkin esim. kasvattamistilanteissa voidaan ”oikealla alistumisella” ohjata ihmistä itseohjautumisen kehittymiseen ja yksilöitymiseen. Voimakkaampi yksilö voi omalla toiminnallaan vetää heikomman ”vapauden pyörteeseen” ja siten vaikuttaa tämän yksilöitymiseen. Koska vapaus olennaisella tavalla on riippuvainen yksilöiden keskinäisistä suhteista, niin yksilö tuntee luontaista eettistä velvollisuutta vaikuttaa yksilöllisyyden vahvistumiseen ympäristössään. — Mutta alistaminen ilman vapauden kokemista on tyranniaa.

Sopeutuminen lienee yleisin tilanne yksilöiden keskinäisissä suhteissa. Tässä konstellaatiossa molemmat kokevat vapautensa keskinäisyydestään riippuvaiseksi, mutta samalla he kokevat myös välinpitämättömyyttä toistensa suhteen. Varmaankin varsin yleinen tilanne työpaikoilla.

Ystävyys, sanan kavennetussa merkityksessä, on varmasti kaivatuin tilanne kahden yksilön välillä. Tässä konstellaatiossa kaksi vapaata yksilöä kokee vapautensa vahvistuvan, saavat ikään kuin enemmän tilaa, keskinäisen suhteen kautta. Ystävyudessa kahden tai useamman yksilön mielekkyy sarvot järjestyvät keskenään tasavertaisesti ja avoimesti. Sana ”ystävyy s” ei kuitenkaan ole täysin tyydyttävä tätä konstellaatiota

ilmaisemaan, sillä usein siihen liitetään asenteellista sidonnaisuutta ja tunnettuisuutta.

Vapaus ei ole asia joka toteutuu ihmisessä yhtä automaattisesti kuin sydämen sykiä ja hengitys. Vapaus on asia, jossa ihmisen on tietoisesti ja ponnistellen kehitettävä itseään. Vapaus merkitsee sitä, että ihminen kykenee luottamaan itseensä ja tietoa siitä että vain vapaaseen yksilöön voi todella luottaa. Vapaus kontrolloituu yksilön itsevastuussa toiminnassa ja yksilöiden keskinäisen toiminnan kitkattomuudessa. Voidaan sanoa että vapaus kontrolloi ihmissuhteita. Tämän takia anarkistit ovat uskoneet, että parempaan maailmaan voidaan päästä vain yksilöllisyyden vahvistumisen ja vapautumisen kautta. Tilannetta jota vapaus kontrolloi he sanovat anarkiaksi. Mutta eettisesti itseohjautuva yksilö on harvinaisuus.

Edellä olevat ajatuskuvat ja käsitteet ovat syntyneet sen pohjalta että vapaus käsitetään yksilön itse-ehtoisen itseohjautuvuuden perustaksi ja perimmäiseksi kriteeriksi. Johtuen vapauskäsitysten lukuisuudesta on tätä vapautta nimitetty tässä ”sisäiseksi vapaudeksi”. Kun ihmistä tarkastellaan toimivana yksilönä, niin häntä katsotaan tietystä näkökulmasta, ihmisessä on monia muitakin puolia. Ihmisen kokonaisuutta on kuitenkin vaikea ymmärtää ellei tiedosta ihmisen koko lailla autonomisia osakokonaisuuksia. □

Kulttuurikeskus Kriittisen Korkeakoulun kevät jatkuu

7. 4. lauantai klo 12 Säätytalo
Yhteistyössä Pehmeän teknologian seuran kanssa
LUONNONKASVIT JA RIISTA
— keräilytaloussymposium II
10. 4. tiistai klo 19 Steiner-koulu
KUOLEMAN KOHTAAMISESTA
17. 4. tiistai klo 19 Steiner-koulu
PSYKOLOGIAN TILA
18. 4. keskiviikko klo 19 Steiner-koulu
SPIRAALI LUONNON ALKUMUOTONA
23. 4. maanantai klo 19 Säätytalo
Tieto, usko ja todellisuus-sarja
UUSIA TUTKIMUKSIA MAASÄTEILYSTÄ
24. 4. tiistai klo 19 Säätytalo
ATEISMIN ULOTTUVUUDET

- 28—29. 4. lauantai — sunnuntai
Yhteistyössä Terveydenhoidon valinnanvapaus ry:n kanssa terveydenhuollon ammattihenkilöille
LAAJENNETUN LÄÄKETIETEEN PÄIVÄT
(Tarkempi ohjelma toimistosta.)
- TOUKOKUU**
7. 5. maanantai klo 18 Säätytalo
TIESUUNNITTELU, MAISEMA JA KIRKONKYLÄ
8. 5. tiistai klo 18 Säätytalo
KAUPUNKIYMPÄRISTÖN INHIMILLISTÄMINEN
— esimerkkinä Helsingin keskustan suunnittelun ongelma.
Tarkempi ohjelma Katsaus 1/79 liitteenä tai toimistostamme.

Arvo Aalto

HISTORIALLINEN KOMPROMISSI SUOMALAISENA MAHDOLLISUUTENA

Suomalaisilla on historian eri vaiheissa ollut taipumus etsiä ongelmiansa ratkaisemiseen malleja maamme rajojen ulkopuolelta. Näin on ollut erityisesti silloin, kun on pitänyt astua rohkeasti uuteen. Tämä ei ole pienelle ja suhteellisen nuorelle kansakunnalle sinänsä kovin ihmeellistä. Onhan myös totta, että suuret yhteiskunnalliset ongelmat yleensä esiintyvät perusmuodoltaan samanlaisina kaikissa samalla kehitysasteella olevissa maissa. Mutta kaikkein tärkeimpiin kansallisiin ongelmiinsa — kuten ulkopoliittikkaan — suomalaiset ovat kuitenkin viime kädessä joutuneet löytämään ratkaisunsa itse. Ja silloin, kun ratkaisut ovat lähteneet vahvasti kansallisista eduista ja ulkoisten olosuhteiden realistisesta tiedostamisesta, ne ovat olleet myös kestävimpiä.

Esiitykseni otsikossa oleva termi ”historiallinen kompromissi” viittaa sekin maamme rajojen ulkopuolelle. Sen on ottanut käyttöön Italian kommunistinen puolue. Tuo puolue on läntisen maailman kommunistipuolueista suurin sekä jäsenmäärältään että suhteelliselta kannatukseltaan. Sillä on rikas teoreettinen ja poliittinen perinne. Me suomalaiset kommunistit tutkimme sen kokemuksia mielenkiinnolla, mutta meillä ei ole pienintäkään aikomusta pyrkiä mekaanisesti siirtämään Italiassa kehitettyjä poliittisia ratkaisuja Suomeen. SKP:llä ovat omat perinteensä, omat henkiset voimavaransa, omat joukkoyhteytensä. Se kehittää toimintansa perusteita maamme historian lähtökohdista, nykyisyyden ja tulevaisuuden tarpeista.

Kun seuraavassa erittelen ”suomalaisen kompromissin” mahdollisuutta ja tarpeellisuutta, on yhteys Italiaan vain viitteellinen. En käy edes tarkastelemaan, mitä tuo italialainen ”historiallinen kompromissi” oikeastaan sisällään pitää. *Itse tarkoitan kompromissilla seuraavassa yleisesti sellaista poliittista ohjelmaa tai suuria poliittisia ratkaisuja, joissa tavalla tai toisella yhdistyvät työväen-*

luokan ja kansallisen porvariston (tai sen pääosan) edut ja pyrkimykset ja jotka myös toteutetaan näiden ryhmien voimin. Suomessa on runsaasti historiallista kokemusta vasemmiston ja porvarillisten keskustavoi-
mien yhteistyöstä. Seuraavassa tarkastelen, onko tällä yhteistyöperinteellä edelleen elinkelpoisuutta, onko sillä paikkansa myös tulevien vuosien ja vuosikymmenten politiikassa.

Lähden siitä, että yhteiskunnassamme tarvitaan lähitulevaisuudessa oleellisia muutoksia, vaikutuksiltaan syvällisiä uudistuksia, osin syvällisempiä kuin mitä tämä maa on tähän mennessä itsenäisyytensä aikana läpikäynyt. Tietysti tavoiteltavat, tarpeelliset ja välttämättömät muutokset ovat monin satein yhteydessä aikamme maailmaan, kansainvälisiin tapahtumiin, Suomen sidonnaisuuteen kapitalistisen maailman talouteen. Mahdollisuuksia niiden toteuttamiselle on avaamassa ennen muuta Suomen ja Neuvostoliiton sekä maamme ja muiden sosialististen maiden yhteistyön monipuolinen kehittäminen. Tässä yhteydessä tarkasteluni kohteena on kuitenkin pääosin vain maamme sisäiset tarpeet ja niiden maahamme liittyvät toteuttamishdot. Eräät isot haasteet, joihin yhteiskuntapolitiikan on vastattava, voidaan esittää seuraavasti.

Kansantalouden perustaa vahvistettava

Suomessa on suoritettava mittava työ kansantaloutemme perustan vahvistamiseksi. Se on tärkeimmältä osaltaan *teollisuuden perustan* vahvistamista ja uudelleenmuokkaamista. Tässä on kysymys myös vastaamisesta niihin muutoksiin, joita kansainvälisessä taloudessa viimeisten vuosien aikana on tapahtunut. Kaikista esteistä huolimatta kansainvälinen työnjako lisääntyy korkealla teknologisella tasolla. Suomessa on kehitettävä uutta tuotantoa ja uusia tuotantosuuntia sekä vientiteollisuudessa, että muilla tuotannonaloilla. Tällaiset muutokset edellyttävät mittavaa investointiohjelmaa. Ne ovat välttämättömiä

myös siksi, että taloutemme ulkoinen tasapaino ei ole kestävällä pohjalla: kapasiteetin ollessa täyskäytössä talous on ollut taipuvainen pysyvään tuontiylijäämään, joka muodostuu keskeisesti juuri länsimaista tuoduista koneista ja laitteista.

Sanomattakin on selvää, että edellä kuvattu tuotannon uudelleensuuntaaminen vaatii Suomen ja Neuvostoliiton sekä Suomen ja muiden sosialististen maiden kesken tapahtuvan kaikkinaisen taloudellisen ja tuotannollisen yhteistyön voimakasta lisäämistä ja monipuolistamista.

Samanaikaisesti kun mainittu teollisen perustan vahvistamistarve on käynyt ilmeiseksi, on tultu tilanteeseen, jossa teollisuuden kehitys ei riitä ratkaisemaan *työllisyysongelmaa*. Vaikka taloudellinen kasvu lähivuosina muodostuisi parhaimman yleisesti ennakoitun vaihtoehdon mukaiseksi, tarvitaan joukko-työttömyyden poistamiseksi (työttömänä nyt olevien, työikään tulevien ja kansantalouden mahdollista kasvua hieman nopeamman työn tuottavuuden kasvun vapauttamien työllistämiseksi) ensi vuosikymmenen puoliväliin mennessä n. 500 000 uutta työpaikkaa. Tämä on lähes sama määrä, jonka teollisuus maassamme tällä hetkellä työllistää. On ilmeisesti perusteltua käyttää automaattisen tietojenkäsittelyn ja muiden nykyaikaisen tekniikan avaamien tuotannon tehostamiskeinojen mahdollisuudet täysimittaisesti hyväksi teollisuudessa, jossa luodaan oleellinen osa koko kansantalouden aineellisesta perustasta. Tämäkin edellyttää työpaikkojen määrän lisäämistä palveluelinkeinojen, erityisesti julkisten palvelujen piirissä. Tällä alalla on muutoinkin luonnolliset edellytykset työvoiman tuntuvaan lisäämiseen erityisesti terveydenhoidon ja koulutuksen piirissä. Tehtävä kokonaisuudessaan edellyttää myös julkisen talouden suhteellisen osuuden laajentamista kansantaloudessa sekä sen toimintaperiaatteiden kehittämistä, suunnitelmallisuuden lisäämistä, byrokratian vähentämistä — tehokkuuden lisäämistä.

Teollisuuden ja palveluelinkeinojen voimaperäinen kehittäminen on luonnollisesti tarpeen myös siksi, että voitaisiin tyydyttää satojen tuhansien kansalaisten toiveet paremmasta elämästä; poistaa aineellinen puute sieltä, missä sitä vielä esiintyy, parantaa asuntoja, avata useammille mahdollisuus kunnolliseen koulutukseen, kohentaa väestön ter-

veyttä jne. Tässäkin kaikessa olemme tekemisissä hyvin vaativien tehtävien kanssa.

Tällaiset muutokset eivät toteudu vain kansan jonkin osan toimenpitein, vaan ne vaativat kansamme suuren enemmistön tietoisia, aktiivisia ponnistuksia. On luotava edellytykset sille, että kansanjoukot itse voivat ratkaisevalla tavalla vaikuttaa näiden tehtävien toteuttamisessa. Tämä vaatii kaiken kaikkiaan aivan uudenlaisen *henkisen ilmapiirin* luomista maahan. Mainitsemistani tehtävistä eivät voi selviytyä ikäluokat, jotka ovat kasvaneet yhteiskunnalliseen tietoisuuteen työttömyyden luomassa pakonomaisessa toimeettomuudessa, saaneet moraalisen ja eettisen kasvatuksensa kaduilla.

Mutta millä tavoin luodaan tämä uusi ilmapiiri, uudet tietoisuuden kehittymisen edellytykset? Nykyisen yhteiskunnan henkiset instituutiot ovat menettäneet otteensa nuorison ja paljossa myös muiden ikäryhmien elämään ja tajuntaan. Kirkonmiehet tietävät, että vain harvat kirkon jäsenet ottavat tosissaan heidän julistuksensa. Ihmisten uskonnolliset tunteet kanavoituvat erilaisiin hurmosliikkeisiin, paetaan yhteiskuntaa. Myöskään koulu ei kykene antamaan nuorille aineksia eheän maailmankuvan tai maailmankatsomuksen luomiseen. Peruskoulu, jolta koulutuksellisen tasa-arvon lisäämisen ohella odotettiin myös koulutuksen sisällön ja opetus- ja oppimismenetelmien muutosta, näyttää ainakin osittain lisänsä opiskelun mekaanisuutta ja tarkoituksettomuutta. Nuoret astuvat koulusta yhteiskuntaan epävarmoina ja hämmentyneinä. Nämä tunteet luonnollisesti moninkertaistuvat, jos koulutus ei tarjoakaan tietä työpaikkaan. — Myöskään mikään nykyisistä poliittisista ideologioista ei näytä saaneen nuorempien ikäpolvien todella laajaa luottamusta.

Sanotusta voidaan tehdä vain yksi johtopäätös: maassamme tarvitaan henkistä ja moraalista uudistumista yhtä voimakkaasti kuin taloudellisia tai poliittisia muutoksia, ja oikeastaan voimakkaamminkin, sillä luottamuksen luominen tulevaisuuteen on haasteisiin vastaamisen ensimmäinen ehto.

Neljänneksi mainitsen hieman edellä mainituista poikkeavan alueen, joka myös pitää sisällään uusiakin haasteita: *ulkopolitiikan*. Yksimielisyydestä ulkopoliitikassa puhutaan tänään paljon. Suomen ja Neuvostoliiton suhteita ei mikään varteenotettava taho aseta

kyseenalaiseksi, mutta tästä huolimatta ei läheskään riittävällä aktiivisuudella — ei varsinkaan yksityisten yritysten toimesta — etsitä ratkaisuja esimerkiksi maittemme välisten taloussuhteiden monipuolistamiseksi. Kestääkö maailmassa laaja ulkopoliittinen yksimielisyyys, jonka taloudellisessa ja poliittisessa tilanteessa varmuudella tulee tapahtumaan huomattavia muutoksia? Tämä on tärkein Suomea koskeva kysymys. Kuitenkin laaja yksimielisyyys ulkopoliitiikan linjasta on tulevaisuudessakin Suomen menestymisen perustava edellytys.

Ongelmat ovat lisääntymässä

Yllä olen puhunut yhteiskuntapolitiikalle tulevaisuudessa asettuvista eräistä suuren luokan haasteista. Tämä saattaa jättää vaikutelman, että asiat tänään ovat kutakuinkin oikealla tolalla, tehtävänämme on vain ajoissa varautua muutoksiin ja uusiin tehtäviin. Todellisuus on kuitenkin synkempi. Lähes kaikki edellä esittämäni haasteet ovat jo tämän päivän todellisuutta. Kehitys on osin kulkemassa huonoon suuntaan. Emme ole pysähdystilassa, vaan ongelmien lisääntymisen tilanteessa.

Viimekädessä juuri tätä tilannetta me kommunistit tarkoitamme puhumalla kapitalismin kriisistä. Tuo puhe on usein kuitattu viittaamalla siihen, että ihmiset maassamme elävät paremmin kuin ehkä milloinkaan aikaisemmin, tulot ovat nousseet, sosiaaliturva on tehokkaampi kuin ennen jne. *Kriisi ei ole sitä, että ihmisten valtaenemmistö eläisi aineellisen kurjuuden keskellä, (niitäkin on tosin luvattoman paljon), vaan sitä, että yhteiskunta, sen tuotantoelämä, sen hallinto, sen henkiset instituutiot eivät ole ajan vaatimusten tasolla ja tämä uhkaa ennen pitkää murentaa nekin saavutukset, joihin tähän mennessä on päästy.* Ja se, että yhteiskunta instituutioineen ei vastaa ajan vaatimuksia, on taas seurausta yhteiskuntamme kapitalistisesta luonteesta. Teollisen kehityksen nykyvaiheen ei suinkaan välttämättä tarvitse tuottaa sellaista tilannetta, että tärkeimmän voimavaran, työvoiman käyttöönotto muodostuu suurimmaksi yhteiskunnalliseksi ongelmaksi. Eteenpäin ei voida päästä puuttumatta järjestelmämme perusrakenteisiin.

Työväenliikkeen panos

Kriisiin sisältyy siis huomattavia vaaratekiöitä, jopa talouden sekasortoon joutumisen vaara. Mutta nämä vaarat voidaan myös välttää.

Syylistymättä itsetehostukseen voi sanoa, että kaikessa siinä, mikä yhteiskunnassamme on myönteistä ja mikä luo perustaa myös tulevaisuuden rakennustehtävien toteuttamiselle, on työväenliikkeen panos ollut oleellinen, keskeinen. Nykyisin tunnustetaan jo laajasti työväenliikkeen osuus valtiollisen ja poliittisen demokratian luomisessa. Mutta työväenliikkeen, sekä ammatillisen että poliittisen, työ ja taistelu on vaikuttanut myös kansantaloutemme perustan rakentamiseen ja monipuolistamiseen, siis niiden aineellisten edellytysten luomiseen, jotka meillä on nyt käytettävissämme.

Tämän havainnollistamiseksi ajateltakoon valtionjohtoista teollisuutta. Ilman valtion yrityksiä kansantaloutemme perusta olisi ratkaisevasti nykyistä kapeampi ja haavoittuvampi. Nuo yritykset eivät toki ole syntyneet yksin työväenliikkeen ansiosta. Mutta konkreettisesti poliittisessa tilanteessa työväenliikkeen kanta on usein viimekädessä ratkaissut kysymyksen jonkin yrityksen perustamisesta tai perustamatta jättämisestä. Vastaavia esimerkkejä ovat sosiaaliturva, koulutusjärjestelmä ja muut uudistukset, joilla kansantalouden käytössä olevia voimavaroja on tehostettu.

Käsitykseni onkin, että ilman työväenliikkeen vaikutusta, yksinomaan kapitalistisen markkinatalouden lakien nojalla kehittyessään Suomen kaltainen pieni ja syrjäinen maa olisi jäänyt jälkeen suurten maiden kehityksestä ja sen taloudellinen itsenäisyys olisi paljon nykyistä vähäisempi. Työväenliikkeen vaikutus ei tosin vielä ole yltänyt kumomaan talouden kapitalistisia perusteita. Se on ollut paljossa reformistista siksi, että sosialidemokraattisella puolueella on siinä useissa kohdin ollut merkittävä panos. Mutta tämä reformistinenkin vaikutus on riittänyt muuttamaan osittain niitä ehtoja, joissa markkinatalouden lait vaikuttavat, ja muuttamaan niitä kansan etujen kannalta myönteiseen suuntaan. Tämän muutoksen myötä on syntynyt edellytyksiä myös niille pidemmälle meneville muutoksille, joita nyt tarvitaan.

Alussa esittelemiini uusiin haasteisiin ei perinteinen reformistinen politiikka kuitenkaan enää riittä vastaamaan. Mutta voitaisiinko ajatella, että vastaukset löytyisivät kulkemalla taaksepäin siitä, mihin jo on tultu, siis vähentämällä työväenliikkeen vaikutusta maan elämään ja politiikkaan? Todellisuustajun menettäneet voisivat kyllä tällaistaakin yrittää, mutta se tuottaisi kovin karvaita hedelmiä. On muistettava, että tämän maan hallitseminen ei tällä vuosikymmenellä ole osoittautunut mahdolliseksi edes sosialidemokraattien ja keskustan yhteisvoimin; edes jonkinlaisen poliittisen ja taloudellisen vakavuuden aikaansaaminen on edellyttänyt SKP:n ja SKDL:n mukanaoloa. Tätä taustaa vasten tuntuu esimerkiksi ajatus kokoomuksen ja keskiryhmien yhteistyöhön perustuvasta politiikasta uhmamieliseltä seikkailulta. Seikkailunhalusta ei kuitenkaan näy olevan puutetta.

Oli hallitus millainen tahansa, se ei pitkään voi olla ottamatta huomioon työväenliikkeen asemaa ja vaikutusta maan elämässä. Jos se tekee näin, se samalla laiminlyö vaarallisella tavalla maan taloudellisen ja sosiaalisen kehittämisen mahdollisuudet. Ilman työväenliikkeen välitöntä osallistumista talouden ja politiikan johtoon sekä tähän liittyvää yhteiskunnan otteen tehostumista kansantaloudessa ei ole mahdollista rahoittaa niitä mittavia investointeja, jotka lähivuosina olisi suoritettava. Ilman tätä ei voida turvata sitä tehoa ja suunnitelmallisuutta, jota kansakunnan edut maamme taloudelta nyt vaativat. Lisäksi työväenliikkeen vaikutuksen ehkäiseminen johtaisi maan jatkuvien luokkayhteisöjen ja poliittisen epävakaisuuden kauteen, sekä — ennenpitkää — kasautuviin kansaa koetteleviin taloudellisiin vaikeuksiin. Tämän vuoksi määrätynlainen kompromissi työväenliikkeen ja porvarillisten voimien välillä on tarpeen. Tuon kompromissin sisältönä tulee olla työväenliikkeen vaikutusvallan lisääminen. Se ei siis jo lähtökohtiensa vuoksi voi merkitä työväenliikkeen alistamista porvarilliseen politiikkaan.

Vaikutusvallan lisääminen taloudellisessa ja poliittisessa päätöksenteossa on tavoite, jonka työväenluokalle sanelevat sen konkreettiset elinolosuhteet. Kapitalistisen talouden kasvun myötä työtätekevien elintaso on määrittäen kohonnut. Mutta koska itse tuotannon harjoittamisen perusteissa ei ole tapahtunut oleellisia muutoksia, ei työläisten elämän

perusturvattomuutta ole voitu poistaa. Tästä on eräänä osoituksena nykyinen joukkotyöttömyys. Sitä ilmentää myös tosiasia, että puolen miljoonan suomalaisen tulot ovat niin pienet, että on pakko tinkiä kaikessa välttämättömyydessäkin; ja toisen puolen miljoonan tulot riittävät hätäisesti välttämättömyyteen. Sitä todistaa ihmisten elämän vieraantuneisuus, kestävän ja mielekkään elämän sisällön puuttuminen. Sitä osoittaa elinympäristössä esiintyvä epäviihtyisyys, asumisen, liikenteen ja palvelujen järjestämiseen liittyvät ongelmat. Nämä ongelmat ovat sellaisia, että yksityisen työläisen käteen tuleva palkanlisä ei riitä niitä korjaamaan, semminkään, jos jatkuva inflaatio syö tuon palkan reaaliarvoa. On voitu havaita, että työläisten elämän pysyvä parantaminen ei riipu yksinomaan siitä, kuinka suuren osan *kapitalistisen tuotannon* tuloksista he saavat käyttöönsä, vaan siitä, missä määrin itse tuon tuotannon harjoittamisen kapitalistista luonnetta voidaan rajoittaa. Ongelmien voittamiseksi on puututtava siihen, miten suunnitellaan se tuotanto, josta ihmiset saavat palkkansa, miten suunnitellaan asunnot ja asuma-alueet, on puututtava julkisten palvelujen määrään ja laatuun jne. Tämä ei vaatisi varsinaisiin kapitalistisiin omistussuhteisiin puttamista, mutta se laajentaisi demokratiaa olennaisesti antaessaan kansalle vallan suunnitella, päättää tuotannon suunnasta ja kontrolloida päätösten toteutumista.

Edistykselliselle porvaristolle puolestaan — mikäli se suhtautuu asemaansa ja tulevaisuuteensa realistisesti — myöntyminen tällaiseen kompromissiin on verrattomasti parempi vaihtoehto kuin suuntautuminen jatkuviin kahakointeihin työväenliikkeen vaikutuksen kasvun estämiseksi. Porvariston kaukonäköisimmät edustajat ovat ymmärtäneet tämän jo pitkään. Mutta yksityisten yritysten ja teollisuuden järjestöjen lyhyen aikavälin pyrkimykset suuntautuvat jatkuvasti toisin. Väliön luokkaetu ajaa niitä yhteenottoihin työväenliikkeen kanssa, houkuttelee sanelupoliittikkaan, ratkaisuihin, joissa kansantalouden pitkän aikavälin edut on alistettu voiton kasvattamisen kouriintuntuvalle tavoitteelle. Yhteiskunnan otteen lisääntyminen nähdään kuolemanvaarallisena yritysten toiminnalle, vaikka se on jo tänään suoranainen elto monien yritysten olemassaololle. Suurin osa porvarillisista poliitikoista ja puolueista näyttää toimivan näiden lyhyen aikavälin etujen il-

maisijoina.

Työväenliikkeen panos yhteiskuntamme edessä olevien tehtävien ratkaisemiseksi on siis välttämätön. Mutta miksi tuo panos olisi annettava yhteistyössä porvariston kanssa? Onko porvariston panos todellakin myös välttämätön? Eikö maamme olisi jo kypsä sosialismin toteuttamiseen ja eivätkö alussa esittämäni haasteet itse asiassa koko voimallaan vaadi juuri tätä?

Tällaiset kysymykset ovat oikeutettuja, mutta väärin asetettuja. Sosialismi luonnollisesti on ainoa kestävä ratkaisu oikeudenmukaisten yhteiskunnallisten perusteiden toteuttamiseksi. Mutta ovatko poliittiset voimasuhteet sellaiset, että siirtyminen sosialismiin voisi tapahtua käden käänteessä? Tiedämme, että eivät ole. Toiset näyttävät sen vuoksi ajattelevan, että on parempi käydä taistelua vain pienistä reformeista, tulojen jaosta. Se, mitä olen esittänyt yllä, merkitsee tällaisen asenteen hylkäämistä ja suuntautumista päättävään toimintaan suurten demokraattisten uudistusten puolesta. Olen sitäpaitsi vakuutunut siitä, että ellei maailman yleisessä tilanteessa tapahdu demokraattisia muutoksia, eivät nuo puitteet tule nopeasti oleellisesti muuttumaan.

Sellainen kompromissin tie, jota yllä olen hahmotellut, ei merkitse sosialismin välitöntä pystyttämistä. Mutta me kommunistit emme salaa omaa käsitystämme, että tuo tie vie maata lähemmäksi sosialismin toteuttamisen aineellisia ja poliittisia edellytyksiä. Kysymys on itse asiassa eräiden perinteisesti sosialistisen vallankumouksen tehtäviksi nähtyjen tehtävien ratkaisemisesta jo kapitalististen yhteiskuntasuhteiden vallitessa. Käsityksemme on, että kun kehitys kohti sosialismia kulkee tällaista tietä — joka Suomen kaltaisissa pitkälekehittyneen kapitalismin oloissa sitäpaitsi on nyt ainoa mahdollinen — tulevat myös maamme sosialistisen yhteiskunnan ”kasvot” poikkeamaan merkittävästi tähänastisista malleista. Esimerkiksi ei ole vain mahdollista vaan jopa välttämätöntä säilyttää sosialistisessa yhteiskunnassa nykyisen poliittisen järjestelmämme keskeiset instituutiot ja vapaudet.

Kompromissi ei ole yhteiskuntasopimus

Onko esittämäni hahmotelma suomalaisesta kompromissista jotakin sukua kokoomuk-

sen ja EVA:n propagoimalle ”yhteiskuntasopimus”-ajatukselle? Esitysten syvempi tarkastelu osoittaa, että sukulaisuuden sijasta ne ovat toisilleen vastakkaisia. Ne edustavat kahta vastakkaista luokkalähtökohtaa ja kumpikin on toteutettavissa vain taistelussa toista vastaan.

Kokoomuksen ”yhteiskuntasopimuksessa” lähdetään siitä, että maamme ongelmat johduvat työväenliikkeen vaikutuksen kasvusta, sen mukanaantuomasta yhteiskunnallisesta taistelusta, liian nopeasta elintason noususta ja yhteiskunnallisesta uudistuspolitiikasta. Yhteiskuntasopimus merkitsisi yhteistä juhallista päätöstä kaiken tämän vähentämisestä. En ole nähnyt ainoatakaan selvitystä niistä todellisista yhteiskunnallisista tavoitteista, joita tällaiselle sopimukselle asetettaisiin. Ne pelkistyvät voitonmuodostuksen lisäämiseen.

Kun edellä esittämäni toimintalinja merkitsee työväenliikkeelle jo muodostuneen yhteiskunnallisen vaikutusvallan vakiinnuttamista ja sen laajentamista, tähtää kokoomuksen esitys tuon vaikutusvallan vähentämiseen. Siinä missä minun esitykseni perustuu tapahtuneen historiallisen kehityksen erittelyyn ja pyrkii vastaamaan konkreettisiin ajankohtaisiin haasteisiin, on kokoomuksen sopimusmalli luonteeltaan utopistinen, pelkkä haavekuva.

Luokkayhteiskunnan ongelmia ei ratkaista pyrkimällä tukahduttamaan luokkataistelua, vaan kohdistamalla se suurten ongelmien ratkaisemiseen. Pyrimme siihen, että yhteiskunnallisen taistelun keskiöön nostetaan kansakunnan tulevaisuuden kannalta oleelliset asiat. Niihin olemme valmiita puoleltamme etsimään ratkaisuja myös historiallisen kompromissin keinoin.

Tarvitaan viisivuotissuunnitelma

Tässä ei ole eritelty tyhjentävästi niitä konkreettisia yhteiskunnallisia tavoitteita, joita kaavaillulle kompromissille asetetaan, sen ohjelmallista sisältöä. Keskeiset tavoitteet käyvät luonnollisesti ilmi niistä haasteista, joita alussa tarkastelin. Suomessa tarvitaan vasemmiston ja edistysellisten porvarillisten voimien yhteinen keskipitkän aikavälin toimintaohjelma maan teollisen perustan uudelleenmuokkaamiseksi ja työllisyyden hoitamiseksi. Tarvitaan eri osapuolten sitoutumista esimerkiksi viiden vuoden toimintaohjel-

maan, joka yllä sanotun lisäksi sisältää realistiset hahmotelmat myös työtätekevien elintason kasvusta, sosiaalisesta uudistustoiminnasta, niistä hallinnollisista uudistuksista, joita asetetut tuotantotavoitteet edellyttävät sekä ohjelmakauden kulttuuripolitiikasta. Puhun erillisestä ohjelmasta sen vuoksi, että kävisi selväksi, ettei kysymys ole pelkästään asteittaisesta "sopeutumisesta" tai osittaiskorjauksista tähän asti tehtyyn, vaan todella *uuden* kauden aloittamisesta maamme poliittisessa historiassa. Käsitykseni mukaan tuohon uuteen johtava kehitysprosessi on jo alullaan. Kommunistinen puolue ja kansandemokraattinen liike suuntaavat koko tarmonsä käynnistyneen yhteistyöprosessin syventämiseksi.

Viime vuosikymmeninä on puhuttu paljon "sekataloudesta", kapitalismin ja sosialismin keskeisten piirteiden yhdistämisestä. Se, mitä yllä olen esittänyt, voitaisiin tiivistää näinkin: yleensä propagandistiseksi jäänyt puhe "sekataloudesta" otettaisiin kerrankin tosissaan. Pyrittäisiin todella yhdistämään markkinat ja suunnittelu. Kumpikaan ei silloin voisi toteutua puhtaana, mutta lopputulos voisi olla historiallisesti uutta, sellaista, joka antaisi suuntaa yhteiskunnalliselle kehitykselle myös muissa kapitalistisissa maissa. Me suomalaiset olemme antaneet maailmalle seuraamisen arvoisen esimerkin ulkopoliitikallamme. Miksi emme astuisi rohkeasti eteenpäin myös talouden alueella, jossa meillä myös on paremmat edellytykset uudistuksiin kuin kehittyneillä kapitalistisilla mailla keskimäärin?

Ei ole sattuma, että kaikkien kehittyneiden kapitalististen maiden kommunististen puolueiden ja muiden vallankumouksellisten vasemmistovoimien konkreettiset yhteiskunnalliset uudistusohjelmat tähtäävät juuri eräänlaiseen "sekatalouteen" (yhteiskunnallistetun sektorin laajuus ja paino kansantaloudessa vaihtelee eri ohjelmissa).

Poliittinen muutosohjelma

Suomalainen kompromissi ei ole toteutettavissa ilman poliittisia muutoksia. Sen läpiviemiseen eivät riitä sellaiset yhteistyösuhteet, jotka tällä hetkellä vallitsevat vasemmiston ja keskustan puolueiden kesken, erillisten ratkaisujen merkeissä hallitus- ja puoluetasolla tehtävä yhteistyö. Ei riitä, että pyritään kansantalouden ja yhteiskunnan pahimpien epäkohtien tasoittamiseen ja paikkailemiseen, on

tietoisesti otettava tavoitteeksi yhteiskunnan toimintaperiaatteiden muuttaminen. Tällaisesta muutosohjelmasta pitäisi voida sopia mahdollisimman laajasti demokraattisten poliittisten voimien ja muiden järjestöjen kesken. Näin demokraattisten voimien yhteistyö voitaisiin kehittää todelliseksi kansanliikkeeksi, laajojen joukkojen yhteistyöksi, joka ei kompastu joutavanpäiväiseen pikkupoliittiseen johtajien oikutteluihin. Tällainen yhteistyö olisi avain myös nuoren sukupolven voittamiseen rakentavaan yhteiskunnalliseen toimintaan; se antaisi sille paljon kaivattuja ihanteita, uskoa elämään ja tulevaisuuteen.

Suomen politiikan porvarillinen kenttä on perinteisesti jakautunut kahtia: oikeistolaisiin ja keskustalaisiin voimiin. Kompromissin mahdollisuuksia on tietysti edelleen luonteeltaan edistyskemmpeä keskustalaisen virtauksen kanssa.

Tällä hetkellä porvariston perinteinen jako on kuitenkin hämartynt. Keskustapuolue tuntuu kantavan suurinta huolta kokoomuksen taholta tulevasta kilpailusta ja pyrkii siten esiintymään mahdollisimman oikeistolaisin tunnuksin. Kumpikin johtava porvarillinen puolue pyrkii kilvan esiintymään kaikkien lyhytnäköisimpien ja pinttyneimpien porvarillisten ennakkoluulojen tulkkina. Voittaja on se, joka kiivaammin osaa vaatia yrityksille uusia verohelpotuksia ja tukiaisia ja vastustaa yhteiskunnan osuuden lisäämistä kansantaloudessa. Kuten edellä olen pyrkinyt osoittamaan, enempää yhteiskunnan kuin porvaristonkaan edut eivät pelkisty tällaisiin tavoitteisiin. Yksikään suomalaisen yhteiskunnan suuri ongelma ei ole niiden avulla voitettavissa. Olisi toivottavaa, että porvariston piirissä nousisi enemmän sellaisia poliitikkoja ja sellaisia aatevirtauksia, jotka pysyvät nousemaan luokan välittömien, lyhytnäköisten etupyyteiden yläpuolelle. On valitettavaa, että tällaista harrastusta osoittaneet keskustapuolueen ja kokoomuksen "vasemmistovoimat" ovat heikentyneet.

Politiikkaa ei koskaan voida tehdä toiveiden varassa. Siksi myöskin suomalaista kompromissia on puuhattava niiden edistyskemmpeiden porvarillisten voimien kanssa, jotka politiikkassamme tänään esiintyvät. Mutta työväenliikkeellä on myös mahdollisuudet vaikuttaa porvariston sisällä tapahtuvaan poliittiseen kehitykseen. Vaikuttaminen edellyttää myös kontakteja, ja niitä syntyy yhteistyössä. Siksi

suomalaiset kommunistit ja muut kansandemokraatit ovat valmiita keskusteluihin ja yhteiseen toimintaan kaikkien edistyksellisiä tavoitteita asettaneiden porvarillisten voimien kanssa.

Mutta muutokset eivät ole tarpeen yksin porvariston keskuudessa. Myöskään työväenliikkeen poliittinen ja aatteellinen tila ei ole tyydyttävä kuvatus kompromissin toteuttamista ajatellen. Aivan liian suuressa määrin työväenliikkeen toiminta on sidoksissa 1960-luvun reformistisiin lähtökohtiin. Kuten edellä totesin, ei reformistisin keinoin saavutettuja tuloksia ole syytä halveksua. Myös tavoiteltava kompromissi rakentuu osin niiden varaan. Mutta se edellyttää myös, että on rohkeutta mennä tietoisesti pidemmälle kuin mihin reformistinen politiikka ulottuu. Tällaista valmiutta ei sosialidemokraattisessa puolueessa ole liiemmin esiintynyt; pikemmin sen aatteellista kuvaa hallitsee tarrautuminen menneeseen. Kuvaavaa on, että kun me kommunistit ja muut kansandemokraatit aikaisempaa päättävämmiin olemme pyrkineet vaikuttamaan maassa tapahtuvaan poliittiseen kehitykseen ja pyrkineet myös hallitustasolla vahvistamaan vasemmiston ja keskustan yhteistyön edellytyksiä, tämä on haluttu nähdä jonkinlaisena paluuna sosialidemokratian asemiin. Tästähän ei ole kysymys, vaan siitä, että noista asetelmista on mentävä eteenpäin.

Vasemmiston kesken pätee sama kuin työväenliikkeen ja edistyksellisten porvarillisten voimien suhteissa: on oltava yhteistyössä historiallisesti olemassaolevien voimien kanssa tai sitten yksin. Me emme aseta yhteistyön ehdoksi, että SDP:n johto kieltää itsensä. Mutta yhdestä asiasta olemme vakuuttuneita: Suomen vasemmistossa tarvitaan toimenpiteitä, joilla pystytään kokoamaan tänään laajalti esiintyvä, patoutunut muutostarve, ne henkiset reservit, joita viimeisten vuosikymmenten aikana on muodostunut sekä molemmissa vasemmistopuolueissa että niiden ulkopuolella. Kapitalismin viime vuosikymmenten kehitys on osittain muuttanut niitä raja-aitoja, joiden mukaan nykyiset vasemmistopuolueet ovat muotoutuneet. Kumpikaan niistä ei tyydyttävästi pysty vastaamaan nykyisen nuoren sukupolven ajatteluun ja toiveisiin. Oman liikkeemme osalta en kuitenkaan näe tärkeämpää tehtävää kuin paremman yhteyden saaminen juuri tähän sukupolveen. Tässä voi olla jopa avain, jota

kääntäen historiallisen kompromissin suomalaisen versio saadaan alulle. SKP:n ja SKDL:n asema yhteiskunnassamme on parhaillaan aika oleellisesti muuttumassa. Olemme lähteneet ajamaan pitkäjänteistä muutosprosessia, jonka näemme vaativan hyvin paljon juuri meiltä itseltämme.

Onko meillä realistisia perusteita tällaiseen ajatteluun? Mielestäni on. Yhtäältä sen perustana on arvio kapitalismin kriisistä, joka vaatii tuollaisia muutoksia. Mutta toisaalta taustalla on myös liikkeemme aseman muuttuminen yhteiskunnassa. 1950- ja 1960-luvuilla kommunistit ja kansandemokraatit muodostivat osittain maassamme oman erilliskulttuurinsa, hyvin elinvoimaisen, mutta kuitenkin muusta yhteiskunnasta paljon irrallaan olevan. 1960-luvun puolivälistä lähtien tilanne on muuttunut. Esimerkiksi yhteiskunnallisesti valveutuneen nuorison suuri osa on kotitautastaan riippumatta hakeutunut meidän liikkeeseemme tai sen läheisyyteen. Tuossa lähentymisessä on ollut paljon epäjohtamusta ja usein siihen on liittynyt naiivin yksinkertainen asenne työväenliikkeen kokeemukseen. Mutta se on kuitenkin ollut yhteiskuntamme tärkein aatteellinen muutosprosessi. Uskon tuon muutoksen jatkuvan huolimatta niistä passivoitumisilmiöistä, joista jo edellä on ollut puhe. Muutoksen myönteiset vaikutukset kansandemokraattisen liikkeen ja koko työväenliikkeen toimintaan ovat vasta edessäpäin. Olen vakuuttunut siitä, että tämä nuoriso voidaan pääosiltaan koota rakentamaan sitä uutta sisäpoliittista roolia, jota SKP ja koko kansandemokraattinen liike tarvitsevat ja joka vastaa myös koko maamme kehityksen tarpeita ja kansamme etuja.

Monet näkevät nykyisen yhteiskunnallisen tilanteen toisin kuin yllä olen esittänyt. Eri tahoilla arvioidaan vasemmistolaisen ajattelun olevan taloudellisen laman myötä lamassa. Hämmennys ja epävarmuus ovat tosiasioita, mutta käsitykseni mukaan ne ovat vain väistämätön osa kehitystä, kehitystä, jonka yleislinjana on tähän asti irrallaan olleiden vasemmistovoimien yhteenkokoontuminen, kehitystä, joka johtaa siihen, että haaveisiin ja sanavallankumouksellisuuteen perustunut toiminta korvautuu realistisella muutoshjelmalla, olkoonkin, että se merkitsee tinkimistä unelmista ja utopioista. Tätä kehitystä SKP ja SKDL aikovat olla kaikin voimin tukemassa ja johtamassa. □

KESKUSTELUA

Tuotantovälineiden rahoituksesta

Kirjansa *Tietoisuus ja yhteiskunta* alussa professori Reijo Wilenius toteaa: "On jo kulunut satoja vuosia, että yhteiskunnallinen ajattelu on jäänyt jälkeen yhteiskunnan muuttumisesta". Toisaalla hän toteaa, että yhteiskuntafilosofioiden pohjana on joko yhteiskunnallisten aatteiden peruskäsitteiden ja päätöksenteon analyysi tai vallitsevien yhteiskunnallisten institutioiden olemassaoloon, säilyttämiseen, muuttamiseen tai kumoamiseen tähtäävä tarkastelu tai ihmisen tarpeiden ja pyrkimysten tyydyttämistä edellyttävä sosiaalisten institutioiden kehittäminen.

Tämän kirjoittaja on tullut vakuuttuneeksi siitä, että yhteiskunnallinen ajattelu on jäänyt jälkeen yhteiskunnan kehittämisestä siksi, että näissä ajatusmalleissa on tietty perusvirhe. Ensimmäisessä muodostetaan käsitteitä, kuten työn, arvon, hinnan, työnjaon, tulonmuodostuksen jne. käsitteet, ja niiden pohjalta pyritään kehittämään sosiaalista ajattelua. Käsitteenmäärittelyssä yhteiskuntaa joudutaan pitämään pysähtyneenä, paikoillaan pysyvänä kokonaisuutena, kun se on kuitenkin alati muuttuvien ehtojen alainen. Olemassaolevien institutioiden säilyttämiseen, kumoamiseen tms. tähtäävä tarkastelu johtaa ideologioihin, jotka paljosti ovat tunteen, kaunan ja itsekkyyden ajattelua. Ihmisen tarpeiden määrittely taas on hyvin epä-määräistä. Tarpeista ei koskaan päästä yksimielisyyteen: Mitä enemmän saa, sitä enemmän tahtoo! Tällä tarkastelutavalla päädytään todennäköisesti johonkin "konsumistiseen manifestointiin" 1).

Tervettä, puhdasta yhteiskunnallista ajattelua ei ole päässyt syntymään ilmeisesti sen vuoksi, että poliittiset hallitsijat ja päätöksentekijät eivät ole halunneet paneutua vaikeaan ajatteluun. Sen vuoksi heille on voitu tarjota näitä yksinkertaistettuja ajatusmalleja. Puhdas kansantaloudellinen ja yhteiskunnallinen ajattelu on vaikeata. Siinä on päästävä eroon ideologioista, käsitteenmäärittämisestä jne. ja

kyettävä tarkastelemaan jokaista toimenpidettä puhtaasti yhteiskunnan toimivuuden kannalta.

Kun tässä kirjoituksessa on tarkoituksena tarkastella vain yhtä taloudellisen alueen kysymystä yhteiskunnalliselta kannalta, on syytä hahmotella muutamalla lauseella kansantalousaluetta.

Kansantaloudellista arvoa tuottavaa on vain työ, joka kohdistuu yleiseen kansantaloudelliseen kiertoon tulevien luonnontuotteiden muokkaamiseen. Mitä pidemmälle jalostettu hyödyke on kyseessä, eli mitä enemmän luonnontuotteelle on kerrostunut työtä, sitä vaikeampi on erottaa taustalta alkulähde, luonto. Kun ihminen alkaa organisoida työtä älyllään, hengellä, syntyvät tuotantovälineet ja edelleen työnjako. Toisin sanoen, arvoa muodostavaa edellä mainitun lisäksi on se, kun ihmisen organisoi työtä hengen, älynsä avulla. Arvojen vaihto voidaan käydä täysin pelkkänä tavaravaihtona, mutta etenkin tuotantovälineitä hankkineelle voi alkaa kasaantua ylijäämää, ylimääräistä pääomaa. Sen avulla hän voi muodostaa lisää tuotantovälineitä, mutta jos hänellä ei ole ideoita tuottamiseen, hänen tulisi voida siirtää tätä hengentuotetta toiselle talouselämän alueelle, jossa on ideoita, mutta ei pääomaa tuotantovälineisiin. Siirtoon tarvitaan siirtoabstraktio, jollaisena toimii raha. Raha on siis yhteiskunnan talousalueella virtaavan ihmishengen reaali-ilmentymä. Kun toinen siirtää tällä tavalla pääomaa rahan muodossa toiselle, syntyy velkoja-velallinen suhde.

Edellä sanottu pyrkii antamaan kalpean kuvan siitä, että yhteiskunnalla pitäisi nähdä olevan tietynlainen "talouselämäruumi", jossa aineelliset hyödykkeet virtaavat kaikkia mahdollisia teitä kulutuskohtiinsa, kuten veri virtaa ihmisruumiissa. Taloustoimintaa elävöittävänä ravintona "talouselämäruumiissa" virtaavat ylimääräiset arvot, lainapääoma ihmishengen ilmentymänä rahan hahmossa. Jotta toiminta olisi tervettä, ravinto olisi voitava sulattaa joka kohdassa. Ravintokasaantumia, pääomaruuhkia ei saisi päästä syntymään.

Siirtyvän pääoman sijoituksessa on kaksi mahdollisuutta. Joko se annetaan henkilölainana, esimerkiksi tuotanto-obligaationa, jolloin se maksetaan sovituin lyhennyksin tiettyssä ajassa korkoineen takaisin, tai sitä vastaan annetaan kiinnitys, esimerkiksi osakekirja, josta maksetaan osinkoa. Kumpi on parempi sijoittajan tai lainanottajan kannalta, sitä ei ole tarkoitus nyt pohtia vaan sitä, mitä kumpikin tapa merkitsee yhteiskunnan "talouselämäruumiin" kannalta.

Olettakaamme, että teen 10000 markan sijoituksen. Jos pidetään kuuden prosentin korkokantaa sopivana ja laina maksetaan takaisin 20 vuodessa, saan joka vuosi korkoa ja lyhennystä yhteensä 872 markkaa 20 vuoden ajan tasavuosierämenetelmällä. 20 vuoden kuluttua laina on maksettu minulle kokonaisuudessaan takaisin.

Jos ostan 10000 markalla osakkeita, minulle voidaan maksaa osinkoa 872 markkaa vuodessa eli 8,72 prosentin vuosiosinko. Siis en vain 20 seuraavana vuotena, vaan jatkuvasti tulevaisuudessa tulen saamaan 872 markkaa vuodessa sijoituksestani. Minulle näiden vaihtoehtojen erilaisuuden mer-

¹ Lue Aapo Riihimäki: Konsumistinen manifesti, Gummerus 1976, jota tämän kirjoittaja pitää loistavana analyysinä yhdestä yhteiskunnan sairauden puolesta.

$$\frac{100}{6} \times \frac{872}{1 - \frac{1}{1,06^{10}}} + \frac{100}{6} \times \frac{1744}{1 - \frac{1}{1,06^{10}}} \times \frac{1}{1,06^{10}} + \frac{100}{6} \times \frac{3488}{1 - \frac{1}{1,06^{10}}} \times \frac{1}{1,06^{20}} = 31\,711$$

kitys on suhteellisen pieni. Mutta tarkastelkaamme vaihtoehtoja yhteiskunnan kannalta.

Edellisessä tapauksessa sijoituskohtaan ravinnoksi tuleva siirtopääoma maksetaan pois. Jälkimmäisessä tapauksessa sijoituskohtaan muodostuu sulamattoman ravinnon kasautuma. Jos pidetään edelleen kuuden prosentin korkokantaa oikeana ja diskontataan kaikki myöhemmin erääntyvät äärettömän monta 872 markan vuosierää sijoitushetkeen, saadaan 14 533 markkaa. Siis 10000 markan sijoituksella olen aiheuttanut talouselämäruumiiseen 14 533 markan sulamattoman selluliittikasauan, kun hyväksytään kuuden prosentin korkokanta.

Erityisesti toisen maailmansodan jälkeen ilmaisosaakeannit ovat tulleet käyttöön. Niitä puolustellaan sijoittajan kannalta aivan oikein sillä, että siten voidaan sijoituksen reaaliarvo säilyttää inflaatiosta huolimatta. On esimerkkejä, että ilmaisosaakeanteja on ollut viiden vuoden välein. Siinä sijoittaja saa kyseisellä hetkellä omistamaansa osaketta vastaan yhden uuden osakkeen ilmaiseksi.

Olettakaamme varovaisesti, että ilmaisosaakeantia tulee vain kaksi kymmenen vuoden välein. Silloin saan 10000 markan sijoituksestani osinkoa kymmenenä ensimmäisenä vuotena 872 markkaa vuodessa, seuraavina kymmenenä 1744 mk vuodessa ja sitten jatkuvasti 3788 mk joka vuosi. Diskontatkaamme nämä erät sijoitushetkeen kuuden prosentin korolla. Saamme (ylläolevan kaavan mukaisesti) 31 711 markkaa.

Voidaan siis sanoa, että kun kiinnityssijoituksen reaaliarvoa koetetaan pitää vakiona ilmaisosaakeannein, se aiheuttaa paikoilleen jähmettyvien pääomaruuhkien kasvamisen monin- jopa monikymmenkertaiseksi. Jos ilmaisosaakeannit toistuvat jatkuvasti kymmenen vuoden välein, tulee kasautumasta rajattoman suuri.

Menettelyä puolustellaan sillä, että siten sijoittajan osinko säilyttää reaaliarvonsa. Niin voidaan kyllä puolustella, mutta nyt onkin tarkoitus tarkastella asiaa kansantaloudelliselta kannalta. Toiset taas vaativat innokkaasti, että tuotantovälineet on otettava valtion haltuun, jotta haitat voitaisiin estää. On myös sellaisia, jotka vaativat, että osinkotuloa on verotettava rankasti. Tällainen ajattelu vie pois kansantaloudellisesta ajattelusta ja johtaa tunteen, kaunan ja itsekkyyden ajatteluun. Onhan puhtaan talousprosessin kannalta yhdentekevää, edustanko sijoittajana yksityistä tai epämääräistä yhteisöä. Samoin on yhdentekevää, saanko osingon yksin vai jaanko sen valtion kanssa; päinvastoin osingolla on jälkimmäisessä tapauksessa taipumus vain suurentua.

Toteamme edellisen perusteella, että 20 vuodeksi otetulla 10000 markan kuuden prosentin kuolelusetlainalla tuotteiden hintoihin kuljetetaan 20 vuotena 872 mk vuodessa. Sen jälkeen talouselämä elävöittää 10000 markan sijoitus on poistunut kansantaloudellisen prosessin kyseisestä kohdasta ravinnoksi muualle. Prosessista tulee elävä, virtaava tältä osaltaan.

Jos rahoitus tapahtuu kiinnityssijoituksena ja osinko on tuo edellä mainittu 872 mk, viedään se summa joka vuosi tulevaisuudessa tuotteiden hintoihin. Jos hyväksytty korkokanta on kuusi prosenttia, menettely merkitsee 14533 markan pääomakasautumaa kyseisessä kansantalousprosessin kohdassa. Kun vertaamme talousprosessia elävään organismiin, tämä merkitsee ruuansulatushäiriötä, jolloin elimistön tähän kohtaan jumiutuu sulamattomaa selluliittia.

Kansantaloudellisen prosessin sairastamisen (inflaation) vuoksi käytetään ilmaisosaakeantimenettelyä. Mitä merkitsi kaksi ilmaisosaakeantia kymmenen vuoden välein edellisessä kiinnityssijoituksessa? Käytännössä se merkitsi sitä, että tuotteiden hintoihin viedään 872 mk vuodessa kymmenenä ensimmäisenä vuotena, sitten 1744 mk vuodessa 10 seuraavana vuotena ja sitten 3788 mk joka vuosi siitä eteenpäin. Kansantaloudellisen prosessin kannalta se merkitsee 31 711 markan pääoman takertumista prosessin kyseiseen kohtaan. Yhteiskunnan talousruumiin toiminta vaikeutuu, kun sen on kuljetettava mukanaan tällaisia sulamattoman ravinnon kasautumia.

Kuten sanottu, menettelyä puolustellaan sijoittajan inflaatioosujalla. Näin johdetaan ajatus pois puhtaasta kansantalousajattelusta. Nythän oli tarkoitus verrata erilaisia kiinnityssijoituksia kuoletuslainoitukseen yhteiskunnan kannalta. Onko oikein, että kansantaloudellisen prosessin sairastavuuden (inflaation) vuoksi ryhdytään toimiin, jotka aiheuttavat siihen kasvavia ravinnonkäyttöhäiriöitä?

Tämän kirjoittajalla on se vakaa käsitys, että tällä tavalla kansantaloudellisen prosessin tiettyihin kohtiin varastoituvaa pääomaa jähmettää yhteiskunnan toiminnan. Pientenkin häiriöiden vuoksi jähmettymä johtaa lamautumiseen, josta on yhä vaikeampi toipua. Ihmiskehossa on tiettyä itsesääntöisyyttä, niin että liika ravinto ei varastoidu esimerkiksi pään organismiin, vaan ruumiin toisarvoisempiin kohtiin — kulkekaamme kadulla avoimin silmin ja huomaamme sen! Yhteiskunnan talouselämäruumiissa tällaista itsesääntöisyyttä ei ole. Sen vuoksi on luotava kristallinkirkkaat käsitykset siitä, mitä eri toimenpiteet merkitsevät koko prosessille puhtaasti kansantaloudelliselta pohjalta.

Muitakin samanlaisia ilmentymiä on olemassa. Asetan vain yhden kysymyksen. Mitä tapahtuu kansantaloudelliselta kannalta, kun esimerkiksi telekkateollisuusyritys ostaa itselleen elektroniikka-, muovi- tms. yrityksiä? Verrattakoon: Mitä tapahtuisikaan, jos esimerkiksi keuhkot ihmisruumiissa kasvaisivat kiinni sydämeen ja maksaan ruumiin jonkin sairausilmiön vuoksi? Näihin asioihin on ehkä syytä paneutua myöhemmin.

Matti Tapaninen

Tunnetko julkaisusarjaamme?

Ensimmäisenä siinä on ilmestynyt **Informaatorijähdys** (loppuunmyyty). Toisena **Tiedon rajat**, joka sisältää muutamia näkökulmia ihmisen ja tieteen problematiikasta (loppuunmyyty).

Kolmantena on ilmestynyt **Jooga, meditaatio, hypnoosi** — länsimaisia näkökulmia, joka sisältää seuraavat artikkelit:

Jarl Fahler: Hypnoosi ja jooga • Harry Halén: Joogan lajien synty ja sisältö • Osmo Jokinen: Mietiskelyä mantrakauppiaista • Matti Kuusela: Meditaation olemus ja merkitys • Aimo Palomäki: Meditaatio-tilojen tieteellinen tutkimus • Olli Ruoho: Joogan filosofinen perusta • Julkaisuja on tilattavissa maksamalla kappaleelta 10 mk + 2 mk postikuluja Kriittisen Korkeakoulun ps-tilille 1683 71-4. Maininta teoksen nimestä, oma nimi ja osoite selvästi tekstaten tp-korttiin.

Toimistomme muuttaa

Uusi osoitteemme n. 15. 4. 79 lähtien: Yrjönkatu 23, piharakennus, 2. krs. 00100 Helsinki 10. Uuden puhelinnumeromme voit tarkistaa numerotiedustelusta.

KULTTUURIKESKUS
KRIITTINEN KORKEAKOULU